

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ
КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ**

Боклажук Антон Васильович

**ЕФЕКТИВНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ПЛАТІЖНИХ
СИСТЕМ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ**

Спеціальність 8. 03050802 – Банківська справа
магістерська програма – Організація банківської справи
Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем “магістр”

Виконав студент групи БСзм – 51
А.В. Боклажук

Науковий керівник
к.е.н., Чайковський Я. І.

Дипломну роботу допущено
до захисту:

«___»_____ 2013 р.

Завідувач кафедри

_____ О. В. Дзюблюк

Тернопіль – 2013

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	
1.1. Економічна суть, завдання створення та функціонування платіжних систем	7
1.2. Історія розвитку міжнародних платіжних систем	17
1.3. Загальна характеристика основних елементів міжнародних платіжних систем	27
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	36
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	
2.1. Організаційна форма взаємодії банків на ринку платіжних інструментів	38
2.2. Аналіз функціонування міжнародних платіжних систем в діяльності банківських установ України	47
2.3. Оцінка впливу ризиків на надійність платіжних систем	57
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	66
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	
3.1. Застосування електронних грошей у діяльності платіжних систем	68
3.2. Організація безпеки функціонування міжнародних платіжних систем	76
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	83
ВИСНОВКИ	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	91

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах сьогодення, після глобальної економічної кризи до банківської системи будь-якої країни ставляться підвищені вимоги щодо безпеки, стабільності та сталого розвитку. Однією із ланок, що вимагає підвищеної уваги є платіжні системи. Оскільки платіжні системи та системи розрахунків відіграють провідну роль в економіці країни, забезпечуючи здійснення системами економіки переказу коштів та розрахунків за зобов'язаннями, що виникають в процесі економічної діяльності. Як показує досвід розвинутих країн, раціональна організація платіжної системи сприяє вдосконаленню грошово-кредитних відносин, ефективному функціонуванню фінансової сфери в цілому, забезпеченню ефективного функціонування національного господарства, а також здійсненню міждержавних валютних розрахунків. Це і пояснює підвищення інтересу до проблеми розвитку платіжної системи вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів.

У зв'язку з цим вітчизняні банки приділяють суттєву увагу операціям з використанням міжнародних платіжних карток як одного з дієвих чинників ефективного розвитку платіжних систем. Тому дослідження теоретичних засад функціонування міжнародних платіжних систем, аналіз різних підходів до їх регулювання, визначення передумов та особливостей взаємодії міжнародних платіжних систем з банківською системою України набуває важливого значення.

Огляд літератури з теми дослідження. Серед зарубіжних вчених, які зробили значний внесок у розвиток теорії та практики функціонування міжнародних платіжних систем, слід відзначити таких, як Р. Вілсон, Е. Доллан, Р. Кембелл, Ж. Перар, Е. Рафаель, П. Роуз, Б. Сміт, К. Шміттгофф та ін. На аспектах розвитку платіжних систем і перспективи їх запровадження у банківську практику в Україні зосереджена значна увага вітчизняних науковців О. Береславської, О. Вовчак, М. Дудченка, О. Євнуха, Ю. Лисенкова, Д. Лук'яненка, В. Мазуренка, В. Міщенко, А. Мороза, В. Новицького, М. Олексієнка, О. Плотникова, С. Пирого, О. Рогача, А. Філіпенка, С. Циганова, С. Цокола, С. Якубовського та ін. Серед праць економічної наукової школи інших

країн СНД слід відзначити праці Л. Батракової, М. Грачової, Є. Жукова, А. Кирєєва, Л. Красавіної, А. Кузнецової, М. Лаврика, В.Потехіна, В. П'ятакової та ін.

Проте окремі питання ефективності міжнародних платіжних систем в умовах сучасних інформаційних технологій є недостатньо дослідженими. Потребує системного аналізу і проблема пошуку шляхів оптимізації взаємодії комерційних банків з міжнародними платіжними системами та мінімізації ризиків, пов'язаних з цією діяльністю.

Мета і завдання дослідження. Метою даної дипломної роботи є обґрунтування теоретичних основ міжнародних платіжних систем, удосконалення їх діяльності з врахуванням новітніх інформаційних технологій.

Для досягнення поставленої мети передбачено постановку, формулювання і розв'язання наступних наукових і практичних завдань:

- дослідити теоретичні основи функціонування міжнародних платіжних систем;
- розглянути історичні витоки міжнародних платіжних систем;
- охарактеризувати основні елементи платіжних систем;
- дослідити організаційну форму взаємодії банківських установ на ринку міжнародних платіжних систем;
- проаналізувати функціонування міжнародних платіжних систем в діяльності банківських установ України;
- здійснити оцінку впливу ризиків на надійність платіжних систем;
- обґрунтувати напрями розвитку міжнародних платіжних систем в частині використання електронних грошей та забезпечення безпеки.

Об'єкт і предмет дослідження. **Об'єктом дослідження** є процес функціонування міжнародних платіжних систем та їхній вплив на економічний розвиток країн світу.

Предметом дослідження є теоретичні основи, механізм регулювання та пріоритетні напрями розвитку взаємодії банківської системи України з міжнародними платіжними системами.

Методи дослідження. Під час виконання дипломної роботи були використані такі загальні та спеціальні методи наукового дослідження. Системний метод, що дає змогу розкрити економічну природу платіжних систем, історико-логічний при аналізі становлення міжнародних платіжних систем, методи аналізу та синтезу, а також методи прогнозування, техніко-економічного і фінансового аналізу та спостереження.

Інформаційна база роботи. Статистичну і фактологічну основу дослідження складають законодавчі та нормативні акти Кабінету Міністрів України, статистичні матеріали Національного банку України, періодичних видань, наукові праці вітчизняних і зарубіжних економістів, присвячені проблемам розвитку міжнародних платіжних систем, електронні ресурси Інтернету.

Наукова новизна роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні комплексу питань, пов'язаних з ефективністю міжнародних платіжних систем в умовах сучасних інформаційних технологій. Безпосередньо в процесі дослідження отримано наступні наукові результати:

– уточнено економічний зміст платіжної системи, що знайшло своє вираження у визначенні її сутності, функцій, виділенні ряду особливостей, а також принципів здійснення;

– дістало подальшого розвитку механізм оптимізації банківської політики у сфері взаємодії з міжнародними платіжними системами, що знайшов прояв в організаційно-функціональній моделі розвитку національної платіжної карткової системи з урахуванням особливостей економічного, політичного, організаційного характеру, притаманних її функціонуванню;

– обґрунтовано напрями розвитку міжнародних платіжних систем в частині застосування електронних грошей та забезпечення безпеки даної системи.

Практичне значення роботи полягає у тому, що розглянуті в ході дослідження підходи, теоретичні узагальнення та висновки можуть бути використані у роботі вітчизняних банківських установ під час планування та організації діяльності у напрямі розвитку взаємодії з міжнародними платіжними

системами.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дипломної роботи складає 99 сторінок комп'ютерного тексту, у тому числі 1 таблиця, 14 рисунків, список використаних джерел з 96 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

1.1. Економічна суть, завдання створення та функціонування платіжних систем

Сучасний етап функціонування світового господарства характеризується тісною взаємодією всіх сфер економічного життя країн світу. Це дозволяє говорити про поступове охоплення процесами глобалізації всіх елементів та рівнів функціонування світового ринку.

За таких умов міжнародні економічні відносини між країнами починають здійснюватись в середовищі розвитку глобального ринку. Під останнім слід розуміти єдиний економічний простір, на якому стикаються і задовольняються інтереси всіх без виключення учасників з урахуванням загальних принципів функціонування світової економічної спільноти. Необхідною передумовою його ефективного функціонування виступає наявність стійкої, надійної, швидкодіючої системи платежів і розрахунків.

Провідну роль платіжної системи в сучасній економіці можна розглядати в кількох аспектах:

- як необхідний елемент фінансової інфраструктури економіки;
- як важіль ефективного управління економікою, шляхом втілення монетарної політики;
- як засіб сприяння економічної ефективності.

Тому, очевидним є те, що порушення функціонування платіжних систем може призвести до важких наслідків на фінансових ринках, які вони обслуговують. Оскільки внаслідок серйозних порушень у діяльності платіжної системи не будуть вчасно виконані платіжні зобов'язання на будь-якому ринку, це не лише підірве довіру до окремих учасників трансакцій на даному ринку, а й ліквідність та стабільність ринку в цілому. І, навпаки, негативні події на фінансовому ринку можуть вплинути на функціонування платіжної системи.

Таким чином, існує двостороння залежність між стабільністю фінансових і банківських ринків та стабільністю платіжних систем.

Ефективна платіжна система полегшує банківським установам активне управління ліквідними коштами, зменшуючи необхідність зберігання великих і різних за обсягом надлишкових резервів, що сприяє можливості фінансового програмування, пришвидшує та посилює вплив заходів щодо грошово-кредитної політики на економіку.

Платіжна система є однією з найбільш складних економічних підсистем, що дає підстави для наведення в науковій літературі доволі різноманітних визначень цього поняття. Заслуговує на увагу запропоноване Фредеріком Мишкіним визначення платіжної системи як методу проведення ділових операцій в економіці [49, с. 153]. Розгляд платіжної системи як “механізму переказу коштів від однієї особи іншій за законами, правилами та стандартами, що визначають права, обов’язки та відповідальність учасників”, запропонований М. Образцовим [56, с. 118]. З виникненням віддалених розрахунків та безготівкових коштів, постає необхідність присутності посередника, що виконує переказ депозиту або вимог про відшкодування боргових зобов’язань. Зазначені функції беруть на себе комерційні банки. Заповнивши нішу в ланцюгу розрахунків між покупцем та продавцем, банки пропонують нові форми та види розрахунків в залежності від потреб платників та покупців, що супроводжується розробкою відповідної нормативної бази. Платіжна система являє собою “сукупність правил, установ та технічних механізмів для переказу коштів” [6, с. 34].

Під платіжною системою розуміють систему механізмів, які використовуються для переказу грошових коштів між суб’єктами господарювання та для розрахунку за платіжними зобов’язаннями, що виникають між ними. Платіжна система є спеціалізованим елементом практично всіх економічних операцій, що відбуваються в ринковій економіці. Тобто той елемент, який стосується передачі грошової вартості в обмін на якийсь товар, послугу або фінансовий актив [74, с. 15-17].

На думку В. Д. Лагутіна платіжна система – це система банківських

механізмів, які служать для переказу грошових коштів між суб'єктами господарювання [42, с. 45].

Відповідно до Закону України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” платіжна система – це платіжна організація, учасники платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними при проведенні переказу коштів. Проведення переказу коштів є обов'язковою функцією, що має виконувати платіжна система [28].

Аналізуючи дані, представлені у роботах А. Вавилова [11], О. Махаєвої [46], зазначимо, що у більшості розвинутих країн платіжна система складається з кількох самостійних систем, кожна з яких задовольняє вимоги окремої платіжної сфери.

Зарубіжні фахівці визначають платіжну систему як “сукупність коштів, які необхідні для дотримання зобов'язань, що виникають унаслідок здійснення економічної діяльності” [48, с. 120].

Водночас А. Г. Чумаков платіжну систему визначає лише як “сукупність організаційних і технічних рішень для забезпечення розрахунків між її учасниками” [87, с. 25]. У російському підручнику “Національні банківські системи” платіжна система визначається як “набір інструментів, процедур і правил переказу грошових коштів між учасниками системи на основі угоди про використання технічної інфраструктури” [52, с. 132].

Таким чином, платіжна система розглядається як сукупність інструментів та методів, що застосовуються в господарстві для переказу грошей, здійснення розрахунків та врегулювання боргових зобов'язань між учасниками економічного обігу, а також тієї інфраструктури, що забезпечує реалізацію даних завдань. За своєю сутністю будь-яка платіжна система являє собою динамічне утворення, що обумовлює існування великої кількості різноманітних за структурою та характером платіжних систем. Вони виникають, змінюються, об'єднуються, подрібнюються та зникають в процесі еволюції системи грошового обігу, вирішуючи єдину задачу переходу грошової вартості між покупцем та продавцем узгодженим способом в процесі здійснення угоди. Для більш глибокого розуміння

зазначеного поняття доцільно, передусім, з'ясувати сутність термінів “платіж” та “система”.

У сучасній економічній літературі термін “платіж” часто ототожнюється з терміном “розрахунок”. Так, наприклад, розрахунок визначається як дія, що спрямована на погашення боргового зобов'язання платежем, тобто виконанням [89, с. 165].

Використання в економічному сенсі терміну “розрахунки” може мати два значення [9, с. 905]: 1) підрахунок будь-чого; 2) здійснення платежу будь за що, виконання грошових зобов'язань.

Платіж в свою чергу визначається як [8, с. 735]: 1) сума, що сплачується; 2) процедура відшкодування грошима будь чого.

Згідно Закону України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” обробка та передача в межах України електронних та паперових документів на переказ, документів за операціями із застосуванням спеціальних платіжних засобів та документів на відкликання можуть здійснюватися за допомогою як внутрішньодержавних, так і міжнародних платіжних систем, що діють в Україні [28].

Внутрішньодержавна платіжна система – платіжна система, в якій платіжна організація є резидентом та яка здійснює свою діяльність і забезпечує проведення переказу коштів виключно в межах України [65].

Міжнародна платіжна система – платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом і яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн та забезпечує проведення переказу коштів у межах цієї платіжної системи, у тому числі з однієї країни в іншу [65].

Відповідно до Закону України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” банки, а також небанківські фінансові установи, які мають ліцензію Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України на здійснення переказу коштів, мають право укладати договори з платіжними організаціями міжнародних платіжних систем про членство або про участь у цих системах. Банки, а також небанківські фінансові установи, які мають ліцензію Державної

комісії з регулювання ринків фінансових послуг України на здійснення переказу коштів, зобов'язані зареєструвати укладені договори в порядку, встановленому Національним банком України [28].

Оптимальним прикладом формулювання принципів для організації платіжних систем є “стандарти Ламфалуссі”, які були проголошені на початку 90-х років минулого сторіччя та оприлюднені Банком Міжнародних Розрахунків [95, р. 17]. Серед них виділяють наступні:

- високий рівень розробки правової бази, єдність та обов'язковість дотримання процедур та правил платіжних систем, передбачуваність їх наслідків;
- відкритість правил та процедур платіжних систем, що дає учасникам чітко та повне уявлення про фінансові ризики, що вони несуть;
- наявність чітко визначених процедур управління операційними ризиками, що встановлюють відповідальність організатора платіжних систем, що налічують в собі необхідні стимули управління та стримування ризиків;
- забезпечення своєчасного та кінцевого розрахунку;
- забезпечення можливості здійснення розрахунків в платіжних системах поза залежністю від фінансового стану її учасників;
- ліквідність, низький рівень ризику базового активу, засобу розрахунків в платіжній системі;
- високий ступінь безпеки та операційної надійності платіжних системах. Наявність запасних процедур для критичних випадків;
- ефективність здійснення платежів. Платіжна система повинна бути більш ефективною, ніж інші платіжні системи, принаймні в одній сфері розрахунків;
- загальний доступ до участі в платіжних системах. Об'єктивність та відкритість критеріїв участі в платіжних системах;
- ефективність, підзвітність та прозорість процедур управління платіжною системою.

Зазначені принципи відображають мінімальні стандарти проектування та функціонування міжнародних та мультивалютних міжбанківських розрахункових систем, головним чином з позиції управління ризиками, а також принципів

спільного нагляду за ними з боку центральних банків. “Стандарти Ламфалуссі” були схвалені і почали використовуватися не тільки в тій схемі, для якої передбачалися, а і в платіжних системах інших типів.

Передумовою ефективного втілення і дотримання зазначених принципів є відокремлення платіжних систем залежно від обсягу платежів. Це дозволяє диверсифікувати платіжні інструменти та послуги залежно від конкретних вимог споживачів послуги і суми платежу. Зважаючи на це, платіжні системи з точки зору ієрархії функцій розділяють на оптові, які оперують значним платежами, та роздрібними (невеликі платежі) [56, с. 12]. Різниця між значними та незначними платежами є формальною і проводиться виходячи із стандартних вимог контрагентів до платіжних систем під час здійснення конкретного платежу.

Оптові платежі носять глобальний характер. До них відносять розрахунки між такими суб'єктами господарювання як держави, транснаціональні корпорації, великі економічні суб'єкти, інститути, підприємства, фінансові установи. Не зважаючи на те, що оптові платежі за кількістю проведених операцій поступаються роздрібним, їх обсяги набагато більші, тому постає необхідність використання для їх проведення різних платіжних систем [56, с. 12]. Оптові платіжні системи мають велике значення для міжнародних розрахунків і національних економічних систем, це є причиною того, що вони переважно є державними. Характерною ознакою таких платіжних систем є консервативність та негнучкість їх розвитку, що зумовлено жорстким державним контролем, який супроводжує їх функціонування.

Роздрібні платежі носять місцевий (локальний) характер. В якості одного з контрагентів переважно виступає приватна особа чи приватний підприємець. Саме цей фактор зумовлює здійснення їх у наступних формах [56, с. 19]:

- платежі між приватними особами;
- платежі приватних осіб державі, підприємствам за отримані товари та послуги;
- платежі з виплати заробітної платні підприємствами та державою на користь приватних осіб;

- розрахунки між підприємствами у сфері малого бізнес.

З огляду на сьогоднішнє вагоме поширення мають роздрібні платіжні системи, тобто платіжні карткові системи. Платіжні карткові системи доцільно розглядати як сукупність методів та суб'єктів, що їх реалізують, які забезпечують в рамках систем умови для використання банківських платіжних карток обумовленого стандарту в якості платіжного засобу [78, с. 87].

Платіжні карткові системи розглядають як окремий вид платіжних систем з власними, притаманними тільки їм властивостями. Унікальність таких систем полягає, в першу чергу, в наявності особливого компонента – картки. Вона виступає надійним, недорогим та при цьому досить гнучким носієм інформації, тобто ідеальним інструментом ефективного інформаційного забезпечення платіжних організацій, значна доля яких пов'язана з якісно новими видами фінансових послуг. Закономірно, що саме до створення цього виду інструментів призвела еволюція споживчого кредитування під неперервним впливом прагнення її учасників до подолання відомих проблем підвищення привабливості, доступності, оперативності та надійності даного виду сервісу [14, с. 19].

Платіжні системи дозволяють виконати функцію переказу вартості більш ефективно, ніж традиційні платіжні системи, що надає конкурентні переваги її учасникам. Вони полягають, по-перше, в скороченні часу проходження платежу за рахунок того, що швидкість передачі електронного документа набагато швидше передачі документа на паперовому носії. По-друге, ефективність платіжних карткових систем полягає у зниженні рівня транзакційних витрат. Причини цього слід вбачати в тому, що витрати на створення та передачу електронного документа значно нижче, ніж витрати на паперовий документ. По-третє, використання зазначених систем дозволяє знизити рівень операційного ризику, оскільки переважна більшість помилок в банківській діяльності пов'язана, на нашу думку, з так званим “людським фактором”, шахрайствами, зловживаннями.

Платіжну карткову систему як один з інструментів безготівкової форми розрахунків розглядають в двох аспектах: функціональному та

інституціональному. З точки зору функціонального аспекту платіжна карткова система є сукупністю механізмів, форм, методів, принципів організації переказу коштів від однієї особи іншій за законами, правилами та стандартами, що визначають права, обов'язки та відповідальність учасників.

Інституціональний аспект, на нашу думку, дозволяє розглядати платіжну карткову систему як сукупність інститутів, що законодавчо регулюються та забезпечують виконання боргових зобов'язань, які виникають в процесі економічної діяльності та формують в рамках систем умови для використання банківських платіжних карток обумовленого стандарту в якості платіжного засобу. На практиці функціональний та інституціональний аспекти платіжної карткової системи утворюють єдність системи. Тобто механізми переказу коштів не існують поза інститутами, що їх забезпечують.

Використовують наступну класифікацію платіжних карткових систем (рис. 1.1).

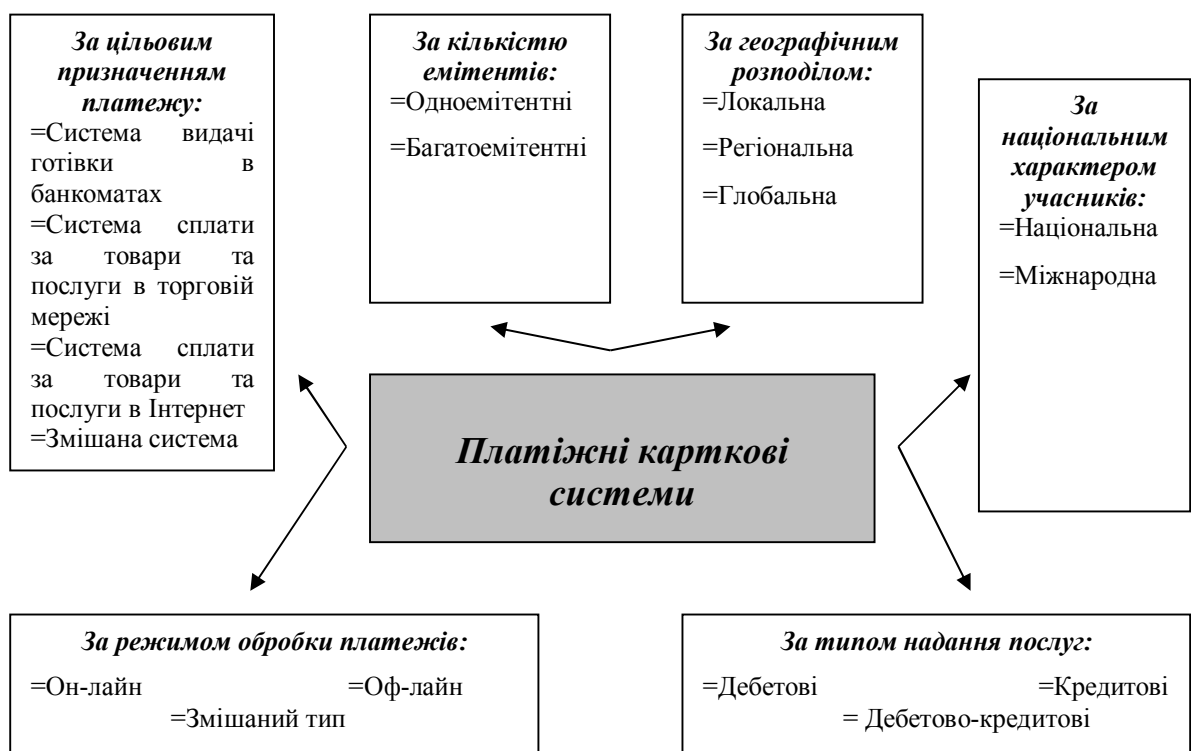

Рис. 1.1. Класифікація платіжних карткових систем [6, 16, 61]

На наш погляд, одне з важливих завдань, що вирішується при створенні карткової платіжної системи, полягає у розробці та дотриманні загальних правил

обслуговування карток членів системи, проведення взаєморозрахунків та платежів. Ці правила стосуються як суто технічних аспектів операцій з картками, так і фінансової сторони обслуговування карток.

Виходячи з того, яку роль відіграють платіжні системи відповідно до характеру здійснюваних платежів, розрізняють:

- системи міжбанківських розрахунків, які призначені для здійснення платіжних трансакцій між банками, обумовлених виконанням платежів їхніх клієнтів або власних зобов'язань одного банку перед іншим. Для них необхідною стадією є транспортування документа між банком платника та банком одержувача за допомогою однієї із систем електронних міжбанківських розрахунків;

- внутрішньобанківські міжфілійні платіжні системи створюються, щоб забезпечити найбільш сприятливі умови щодо проходження платежів між установами, що належать до однієї групи. При цьому розрахунки виконуються через систему кореспондентських рахунків у центральній установі, яка виступає як банк банків відповідної структури. В середині структури може також створюватися єдиний центр для виконання клірингу та розрахунків;

- системи “клієнт-банк” використовуються банками, які пропонують платіжні послуги своїм клієнтам на базі сучасних технологій. Так, нині все більшого поширення набуває банківське обслуговування вдома, або “домашній банк” – комплекс послуг щодо надання клієнтам банків фінансової інформації, а також здійснення за їх ініціативою різних банківських трансакцій з передаванням інформації телефонними каналами або через двосторонню систему кабельного телевізійного зв'язку;

- системи масових платежів, які широко використовуються у розвинених державах світу. Незважаючи на те, що традиційні безготівкові платіжні інструменти (чеки, платіжні доручення тощо) достатньо розповсюджені, останнім часом усе ширше впроваджується система масових (споживчих) платежів з використанням пластикових карток. У цих системах задіяні кредитні картки, дебетні картки, “електронні гаманці”, а також картки для отримання грошей з банківських автоматів.

Для певних типів ринків та платіжних систем характерні відповідні платіжні операції, класифікація яких наведена на рис. 1.2.

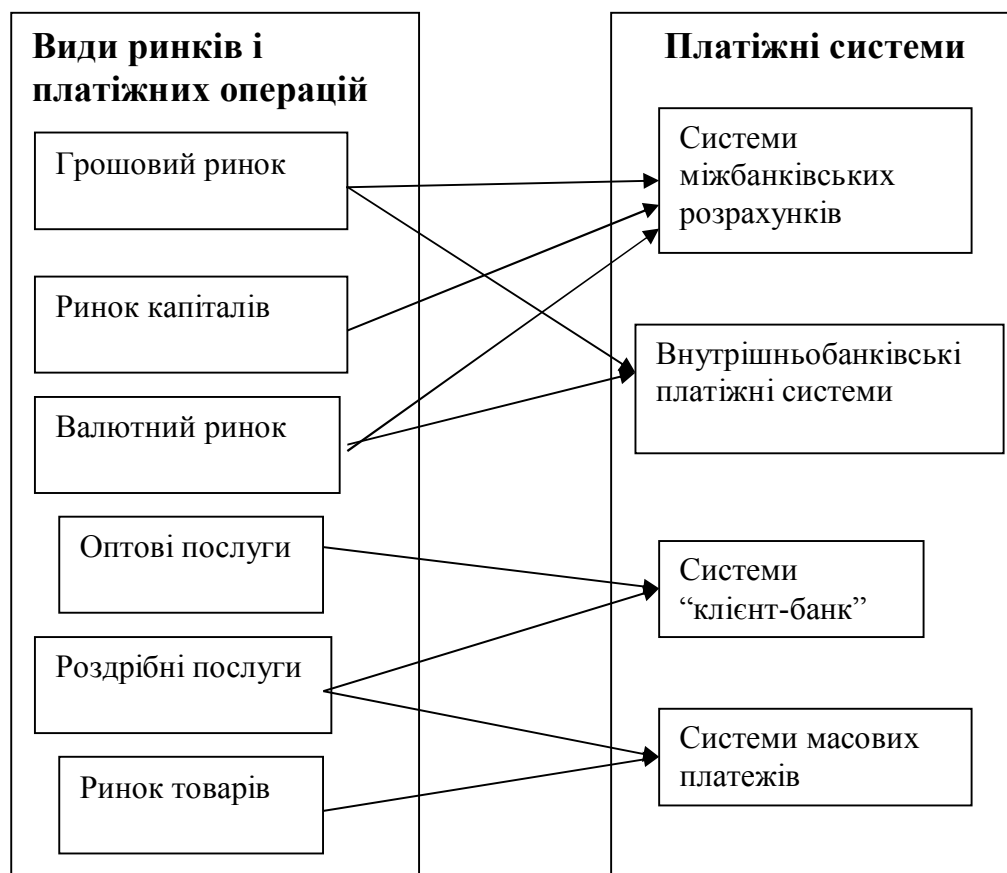

Рис. 1.2. Взаємозв'язок між характером платіжних операцій та типом платіжних систем

Таким чином, провідна роль платіжної системи в сучасній економіці обумовлена її особливим статусом як необхідного елемента фінансової інфраструктури, інструменту ефективного управління економікою та засобу підвищення економічної ефективності.

1.2. Історія розвитку міжнародних платіжних систем

Платіжні системи, які використовують найсучасніші досягнення техніки та найновітніші технології, можуть задовольнити різноманітні вимоги користувачів карткових платіжних інструментів. Основними вимогами, які постають перед платіжними системами є перш за все їх ефективність та надійність, оперативність, зручність та безпека.

У світі існує низка платіжних систем, користувачами яких є сотні мільйонів жителів планети. Найбільші міжнародні платіжні системи VISA, MasterCard, American Express, Europay, DinersClub і JCB, цілодобово надають своїм клієнтам широкі послуги практично в будь-якій точці планети та сфері обслуговування.

В процесі історичного розвитку міжнародні платіжні системи пройшли певні етапи створення, які полягають у наступному:

- перші металеві пластинки, на які наносилася (витискалася) адреса були випущені наприкінці 20-х років XX ст. бостонською компанією Farrington Manufacturing, вони надавалися лише кредитоспроможним клієнтам;
- механізм функціонування майбутньої кредитної картки, а саме: застосований класичний ланцюг розрахунків, який масово використовується нині в банківському картковому бізнесі був сформований на кінець 40-х років XX ст.;
- на кінець 40-х років XX ст. створюється пластикова картка Diners Club. Створення картки Diners Club пов'язують із початком нової ери сучасної універсальної кредитної картки;
- Franklin National Bank у 1951 р. випустив першу банківську кредитну картку;
- перша картка American Express була випущена наприкінці 50-х років XX ст.;
- Bank of America у 70-ті роки XX ст. передає операції з кредитними картками компанії National Bank Ameri-card, яка пізніше отримала назву Visa USA Inc., а з часом – Visa International;
- у 90-ті роки XX ст. – три європейські “карткові” компанії створили

компанію Europay International. Europay International – це нова європейська карткова платіжна система, яка отримала право на управління торговельними марками EuroCard, Eurocheck і MasterCard Int [52, с. 114].

Проведемо порівняльний аналіз міжнародних платіжних систем.

Найбільшою у світі картовою міжнародних платіжних систем, що гарантує оптимальне співвідношення вартості та набору наданих послуг, є Visa.

В 1958 р. Bank of America випустив синьо-біло-золоту картку BankAmericard. С зростанням національної популярності карт банку BankAmerica для їх підтримки була заснована окрема організація “BankAmericard Service Corporation”, в якій зосередилися всі операції з картками “BankAmericard” і яка почала продавати ліцензії на випуск карток іншим банкам. Останні повинні були дотримуватися стандартів і правил поведження з картками. В 1976 р. ця структура отримала ім’я “Visa”. За своїм статусом це була асоціація, членами якої ставали банки.

В жовтні 2007 р. як окрема юридична особа заснована корпорація Visa Inc. [44, с. 87], а Visa USA, Visa International, Visa Canada і Inovant стали прямими або непрямими філіями компанії. Visa Europe не стала філією, а залишається у власності і управляється європейськими фінансовими установами – членами асоціації.

Дана платіжна система побудована за принципом асоціації фінансових організацій з різних країн. Організаційний принцип – безприбуткова корпорація. Члени асоціації одночасно є її співвласниками. Керуючий орган – Рада Директорів, що обирається з числа найбільш активних членів і складається з шести регіональних рад в Азії, Канаді, Центральній та Східній Європі, Середньому Сході та Африці, Європейському Союзі, Латинської Америки і США.

Visa виконує посередницьку роль між банками, займається організацією розрахунків і забезпечує технічну взаємодію між учасниками системи. Безпосередньо емісією і організацією прийому карток займаються самі банки.

Розроблений компанією Visa спектр карток як для фізичних, так і для юридичних осіб дозволяє вибрати продукт, який відповідає будь-яким запитам і

потребам. Всі види карток Visa зручні в обігу, відповідають необхідним вимогам безпеки і дозволяють приватним особам користуватися різними додатковими послугами, а корпоративним клієнтам підвищити ефективність фінансового управління підприємством.

Visa пропонує банкам три основні види карток для фізичних осіб:

Кредитні картки Visa дозволяють їх власникам легко, зручно і безпечно здійснювати покупки, оплачувати послуги і подорожувати світом, активно використовувати у мережі Інтернет. Кредитні картки дають можливість скористатися великим спектром додаткових послуг і відповідають всім необхідним вимогам безпеки.

Дебетові картки Visa є найбільш популярними, надійними і поширеними картками в Україні, вони допомагають їх власникам оплачувати послуги, здійснювати покупки як у торговельних точках, так і в Інтернеті так само легко, швидко і безпечно, як і при використанні готівки.

Фізичним особам пропонуються такі картки Visa: Visa Electron, Visa Classic, Visa Gold, Visa Platinum, Visa Virtual [62].

Картка Visa Electron – проста і зручна у використанні і підходить клієнтам, що не мають досвіду поводження з пластиковими картками. Карткові програми по просуванню Visa Electron часто орієнтуються на певні сегменти ринку, наприклад, на студентів і молодь, на клієнтів з обмеженим доходом і споживачів, які вперше хочуть придбати платіжну картку.

Visa Electron використовується в більш, ніж 9 мільйонах магазинів і в інших торгових точках, оснащених електронними терміналами і в більш, ніж 760 000 банкоматів з логотипом Visa, встановлених в усьому світу. Всі торгові операції проходять електронну авторизацію банку-емітента, який підтверджує наявність достатніх грошових коштів на рахунку держателя картки. Дані заходи безпеки означають, що картки Visa Electron можуть видаватися клієнтам з обмеженою або нульовою банківською історією, а також клієнтам, що мають досвід використання карток [62].

Картка Visa Classic – це універсальний платіжний інструмент, який приймається в усьому світі в будь-яких точках, позначених логотипом Visa, включаючи банкомати, реальні і віртуальні магазини, а також магазини, які пропонують товари і послуги поштою і за телефоном. Ця картка призначена для тих клієнтів, у кого вже є досвід поводження з банківськими картками, а також користується популярністю у споживачів з середнім доходом, оскільки гарантує зручність, вибір і фінансову гнучкість.

Високий кредитний ліміт та інші переваги картки Visa Gold особливо може приваблювати людей, які часто здійснюють ділові й особисті поїздки.

Картка VISA Platinum надає широкий набір додаткових сервісів, але потрібно враховувати високі вимоги банку до її власника. Перш ніж ухвалити рішення про оформлення платинової картки, потрібно ретельно проаналізувати умови її надання [59].

Картка Visa Virtual була створена компанією Visa спеціально для віртуальних трансакцій (виключно для використання в Інтернеті), а також з метою підвищення довіри споживача до електронної комерції. Картка Visa слугує доповненням до спектра вже існуючих карток Visa і починає завойовувати популярність у деяких регіонах [62].

Всі принципи і правила роботи системи Visa створені для того, щоб вирішити наступні питання:

1. Яким чином ідентифікувати власників картки (міркування безпеки)?
2. Як банки можуть скасовувати вчинені трансакції?
3. Як потрібно співпрацювати з банками, щоб захиститися від шахраїв?
4. Як поєднувати дані правила з відсутністю дискримінації щодо користувачів VISA?

Одним з правил організації є неможливість банків стягувати додаткову комісію при використанні карток. Найчастіше банки, які не знають чітко правила системи, можуть встановлювати комісію, а по кредитних картках вище ніж по дебетових. Деякі країни законодавчо скасували правило несправляння комісії – однією з перших стала Британія, аналогічні правила ввели і в Австралії [68]. В

таких країнах комісія може діяти практично на будь-які операції, що здійснюються з карткою Visa або якийсь інший. Проте в тій же Великобританії ця додаткова комісія не може перевищувати суму, сплачену власником картки при її випуску. Торговим точкам заборонено встановлювати різні комісії з одними і тими ж картками [69].

Наступною компанією на світовому картковому ринку, на яку припадає 30% від загальної кількості емітованих в світі карток є MasterCard. Міжнародна платіжна система заснована в 1966 р. в результаті угоди між кількома американськими банками щодо утворення асоціації під назвою Interbank Card Association. В 1968 р. була укладена перша міжнародна угода з мексиканським банком Banco Nacional. В цьому ж році була укладена угода і з європейською системою Eurocard, що поклала початок стратегічному партнерству між асоціаціями MasterCard International і Europay International. Сучасна назва системи була прийнята в 1979 р. Учасники платіжної системи MasterCard International пропонують широкий вибір карткових фінансових продуктів для фізичних та юридичних осіб. Бізнес-інтереси платіжної системи MasterCard International поділяються на п'ять регіонів: Азіатсько-Тихоокеанський регіон; Північноамериканський регіон; Європейський, Близькосхідний і Африканський регіони; Латиноамериканський регіон; Регіон Карибського басейну [50].

Основними типами платіжних карток, що випускаються платіжною системою MasterCard є:

Cirrus Maestro – це найдешевша з-поміж популярних карток сімейства. По картці заборонені трансакції без авторизації, з недавніх пір існує можливість оплачувати карткою покупки в Інтернеті за допомогою SecureCode. Випускаються також неперсоніфіковані картки Maestro (Maestro Prepaid). Враховуючи недоліки, недостатня захищеність картки (необов'язкова наявність голограми, фірмової полоси для підпису) поступово відбувається міграція на більш захищений продукт MasterCard Electronic [59].

Mastercard Mass (Standard) – це базова пластикова картка платіжної системи Europay/Mastercard зі “стандартними” можливостями; характеристики решти

продуктів порівнюються відносно Standard. Картка ембосована (бувають винятки), що дозволяє проводити операції за допомогою імпринтера, має магнітну полосу та/або чіп для проведення операції в підприємствах торгівлі та сервісу, що обладнані електронними терміналами, також можлива оплата картою по телефону й через мережу Internet [62].

Додаткові сервіси й можливості задовільним вимогливих клієнтів відбувається з використанням Mastercard Gold. Як правило, це додаткова страховка, можливість експрес-заміни картки або термінової видачі готівки при втраті або викраденні картки в подорожі.

Картками вищого рівня, ніж Gold є MasterCard World. Основна їх перевага полягає в тому, що держатель картки World є автоматично застрахованим (страховка включена в щорічну плату за обслуговування), отримує додаткові переваги у вигляді великих скидок в компаніях-партнерах банку-емітента. Всі переваги карток преміального рівня є доступними і тримачам World.

Найпрестижнішою картою MasterCard є MasterCard World Signia. Найчастіше оформлюється для клієнтів private banking. Включає в себе всі переваги картки Platinum, цілодобову підтримку персонального менеджера банку та багато інших індивідуальних пропозицій.

Спеціальною картою, що дозволяє держателю здійснювати покупки в Інтернет є MasterCard Virtual. Вона не призначена для оплати покупок в звичайних магазинах, зняття готівки в банкоматах, а також оплати через Інтернет послуг з бронювання квитків, готелів, автомобілів тощо. Це дещо звужує сферу застосування віртуальної картки, при цьому значно знижує ризик використання такої картки з метою шахрайства. Оскільки обов'язкової умови випуску віртуальних карток в матеріальному вигляді немає – деякі банки реалізують “випуск” таких карток просто наданням клієнту реквізитів карти: її номера, строку дії та коду CVC2 (шляхом повідомлення необхідних відомостей через систему Інтернет-банкінгу або друку реквізитів у відділенні банку) [50].

Третьою по величині міжнародною платіжною системою є American Express. Її частка на ринку становить приблизно 18 %. Дана корпорація надає

послуги фізичним та юридичним особам на ринках міжнародного ділового і приватного туризму, фінансових послуг і електронної комерції. Одна із перших компаній, яка створила платіжну систему на основі пластикових карток і перша всьвітій компанії – емітент дорожніх чеків [50].

Компанія American Express (AmEx) на початковому етапі своєї діяльності стає відомою у 1850 році як надійна кур'єрська служба (кур'єрська доставка в межах Америки), що займається перевезеннями товарів і невеликих грошових переказів між приватними особами, компаніями і банками. Оскільки перевозити готівку дорогами Дикого Заходу було небезпечно (це стосувалося як кур'єрських диліжансів, так і простих мандрівників), уряд США прийняв закон про поштові грошові перекази, що значно скоротило доходи кур'єрських служб [52, с. 49].

Картки American Express є корпоративні та особисті. До корпоративних відносяться картки типу Large Corporate (такі бізнес-картки видаються тільки співробітникам найбільших світових корпорацій і підприємств, з якими головні офіси American Express укладають спеціальну угоду) і картки малого бізнесу (які діють на основі локальної програми, яка має на увазі договір між офісом American Express і компаніями, що діють у межах країни) [57].

Корпоративні картки призначені для оплати відрядних витрат співробітниками компаній, з наданням керівництву звіту про зроблені витрати.

Власник будь-якої картки може знімати готівку, але залежно від типу картки компанія American Express встановила визначені ліміти на ці трансакції. Незалежно від того, яку суму потрібно зняти з рахунку чи яку велику покупку власник не зробив, заборгованість по картці необхідно погасити протягом місяця, інакше компанія нараховує штраф. Фактично це означає, що за допомогою картки клієнт оплачує товари та послуги в кредит, і, хоча кредит цей досить короткостроковий (тобто клієнт не може залишатися “у мінусі” тривалий час, а лише до 49 днів), він абсолютно безкоштовний і безвідсотковий. У цьому AmEx принципово відрізняється від карток міжнародних платіжних систем.

Наступною компанією, яка спеціалізується на обслуговуванні

відпочиваючих є Diners Club. Основними емітентами карток і власниками ексклюзивних прав на ведення бізнесу Diners Club International на території цієї чи іншої країни є самостійні компанії – “франчайзи” у число яких у даний час входить 85 фірм [50].

Картки Diners Club є особисті і корпоративні. До особистої картки додатково можуть бути випущені сімейні (для членів родини основного власника розмежування особистих ділових чи інших витрат основного власника). Особлива увага приділяється корпоративним клієнтам. Щомісячно і щорічно їм надається докладна зведена інформація про зроблені по картках витрати співробітниками з відповідною розбивкою за їхніми видами (квитки, готелі, ресторани, зняття коштів та ін.).

Таким чином, розглянуті платіжні системи є досить широко розповсюдженими на ринку банківських послуг. Порівняльні показники платіжних систем подано у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Порівняльні показники міжнародних платіжних систем

Показники	Види платіжних систем		
	Дебетова	Платіжна	Кредитна
Основні представники	Visa	American Express, Diners Club	Visa, EuroCard / MasterCard
Банківський рахунок клієнта	Звичайний або спеціальний картковий	Звичайний і спеціальний кредитний	Звичайний і спеціальний кредитний
Ліміт кредитування	-	Щомісячний	Щомісячний
Термін погашення кредиту	-	Фіксований	Не передбачений, але передбачений мінімальний платіж

Продовження табл. 1.1

Безпроцентний період кредитування	-	Відсутній	Присутній
Платіж	Проводиться відразу	Відстрочка платежу	Відстрочка платежу
Щорічна плата	Присутня	Береться або виплачуються комісійні за проведення операції по кредитному рахунку	Береться або виплачуються комісійні за проведення операції по кредитному рахунку
Обмеження на розмір платежу	Відсутні	Присутні	присутні

Значення та успіх використання пластикових карток полягав у наступному:

- самі клієнти знаходять пластикові гроші як більш зручну форму розрахунків;
- банки зрозуміли, що пластикові гроші це шлях масового надання кредитів населенню;
- торгові точки, що приймають пластикові картки, як засіб платежу, розширяють коло своїх клієнтів;
- пластикові гроші захищені і надійні в роботі, що дає змогу використовувати їх для розрахунків;
- використання пластикових карток знижує кількість готівкової маси та посилює оборот грошей.

Поряд із відомими платіжними системами за останнє десятиріччя на ринку з'явилися нові системи.

Найвідомішою системою у сфері електронних грошей на основі смарт-

карток є Mondex. Це англійська система використання карток з мікропроцесором як електронних грошей, яка була створена у 1995 р. На картку заноситься певна сума коштів, які вважаються електронною готівкою. Електронні гроші можна переводити з картки клієнта на картку торговця. В свою чергу, торговець кошти із своєї картки може перерахувати на свій банківський рахунок. Для цього використовуються спеціальні пристрої Mondex-сумісні телефони. Це дає змогу робити електронні перекази грошей між суб'єктами платіжної системи у будь-яке місце світу з використанням телефонних ліній зв'язку. Телефон також є своєрідним персональним банкоматом, який може з банківського рахунку переводити на картку електронну готівку [50]. В системі Mondex кошти з банківського рахунку можна зараховувати на картку не відразу, а спочатку занести їх на портативний пристрій – Mondex wallet, який відіграє роль гаманця. Цей пристрій може виконувати деякі прості операції щодо перерахування коштів з картки на картку, зміну PIN-коду, але основне його призначення – зберігання коштів, які зняті з рахунку банку, і в разі необхідності переведення їх певними сумами на картку. Цим самим підвищуються захист та безпека системи.

У системі Mondex не передбачається бухгалтерський контроль за операціями з електронними грошима, але є певний ліміт суми трансакцій, що виконуються за допомогою цих грошей. Істотним недоліком системи Mondex є відсутність централізованого контролю за емісією електронних грошей. Як правило, право імітувати готівку має лише центральний банк. В даному випадку функція емітування електронних грошей дозволяється комерційному банку.

Наступним великомасштабним проектом впровадження “електронних грошей” на основі смарт-картки, розроблений бельгійською компанією Banksys є картки системи Proton [67]. Дана система розроблялась як національний електронний гаманець, який дозволив би виконувати основні види платежів у магазинах, автоматах, громадському транспорті, за телефонні розмови в телефонах-автоматах, за парковку автомобілів. При занесенні коштів на картку дебетується рахунок клієнта і водночас кошти перераховуються в єдиний по всій країні резервний фонд. Процедура обов'язкового резервування є гарантом

повернення коштів тим торговельним закладам та організаціям, які приймають до оплати картки, а також контролю за емісією, яка не дозволяє емітувати нічим не забезпечені електронні гроші. Картки в системі Proton є анонімними, тобто не потребують введення PIN-коду. Всі дебетові операції виконуються в режимі of-line. Дані про виконані трансакції передаються у процесинговий центр або самим терміналом чи оператором через модем, якщо термінал не підключений до каналів зв'язку. Кошти на рахунки торговців надходять з резервного фонду. Власники таких карток мають портативний пристрій, який вмонтований у футляр для картки чи має вигляд брелка, для зчитування залишку на картці. Всі торговельні та інші заклади, які приймають цей вид карток, обладнані спеціальними терміналами для зчитування та дебетування картки клієнта.

Загалом, необхідно зазначити, що досить тривале використання масових платіжних систем у світі закономірно призвело до певної уніфікації як ознак самих систем, так і вимог до власників карток. Зокрема, мова йде про спільні риси, такі як технологія виготовлення карток, обов'язкова ідентифікація користувача, перевірка чинності трансакції. Саме це дозволяє виділити системи в окремий клас систем електронних платежів, тобто клас систем масових електронних платежів.

При виборі платіжних систем та схем їх функціонування необхідним є врахування основних вимог, які повинні задовольняти платіжні системи, щоб стати інструментом, здатним забезпечити діяльність розвиненої економіки.

1.3. Загальна характеристика основних елементів міжнародних платіжних систем

Економічна природа міжнародної платіжної системи полягає у використанні сукупності інструментів та методів, що застосовуються у господарстві для переказу грошей, здійснення розрахунків та врегулювання боргових зобов'язань між учасниками економічного обігу, а також наявності інфраструктури, що

забезпечує реалізацію завдань.

Структура платіжної карткової системи може складатися з наступних елементів:

1. Платник – утримувач картки.
2. Емітент – банк платника (або інша фінансова чи нефінансова установа), що здійснює випуск карток.
3. Одержувач – підприємство торгівлі або сфери послуг, що має в наявності пристрої для обслуговування карток встановленого типу.
4. Еквайр – банк, що обслуговує одержувача.
5. Платіжна Асоціація – організатор-власник технологічного стандарту розрахунків, що координує діяльність карткової платіжної системи, забезпечує процесинг платежів за платіжними картками даного стандарту, видає дозвіл на випуск та/або обслуговування платіжних карток банками-учасниками.
6. Центральна процесингова компанія.
7. Розрахункові банки.

Елементи платіжної системи тісно пов'язані між собою і не можуть розглядатись у відриві один від одного. Тому, розглянемо функції її учасників. Так, першим з них виступає споживач товарів та послуг (споживач послуги-платник-утримувач картки). Користуючись платіжною картою, споживач послуги вступає в двосторонні фінансові відносини з емітентом. Він довіряє свої кошти емітенту, якими той може обумовленим чином розпоряджатися при здійсненні платежів за надані послуги та товари.

Підприємство-одержувач є одним із основних елементів платіжної системи. Це може бути банк або інша фірма, що має в наявності фінансові ресурси, достатні для вирішення питань забезпечення діяльності системи. Зазвичай в якості даного елемента системи розглядають випуск платіжних карток встановленого зразка в обіг (емісію), що і обумовлює термін “емітент”. Емітентом також може бути будь яка фінансова чи нефінансова компанія, в більшості випадків передбачається, що це банк, який бере на себе додаткові функції, специфічні для платіжних систем. Серед них виділяють такі як погашення

кредитів, наданих підприємствам обслуговування споживачам у вигляді товарів та послуг по картках; обслуговування вкладів своїх споживачів при користуванні картою, що функціонує за дебетною схемою.

Банк-емітент – уповноважений банк, який є членом платіжної системи, займається випуском пластикових карток та їх обслуговуванням, а також проводить розрахунки (через банк-еквайєр) з торговцями, які здійснюють продаж або надання послуг з використанням при оплаті платіжних карток [61, с. 16].

Основними функціями банку-емітента є:

- випуск картки та видача її клієнту розпочинається з відкриття йому карткового рахунку і тим самим взяття на себе гарантійних зобов'язань щодо забезпечення платежів за допомогою картки;

- аналіз кредитоспроможності;

- авторизація (процедура отримання дозволу на здійснення операцій з використанням платіжної картки);

- підготовки та відправлення власнику картки виписки із зазначенням суми та термінів погашення заборгованості. Банк-емітент періодично надсилає клієнту виписку з його карткового рахунку, де вказується комісійний збір, який клієнт повинен сплатити банку у зв'язку з проведенням операцій, обов'язкову мінімальну суму погашення боргу та новий залишок заборгованості;

- підготовки звітів по вкрадених та підроблених картках, блокування рахунків;

- контроль за операціями, які здійснюються із застосуванням спеціальних платіжних засобів [61, с. 24].

Наступним елементом платіжної карткової системи виступає одержувач, тобто підприємство, що безпосередньо надає товари та послуги утримувачам карток. Таких підприємств в системі може бути багато, вони можуть бути різними як за характером свого устрою так, і за характером послуг, що надаються. Фактично вони кредитують споживачів своїх послуг, а відшкодування кредиту здійснюється емітентом через еквайєра. Таким чином ці підприємства також знаходяться у фінансових відносинах з емітентом.

Еквайр, а в переважній більшості випадків банк-еквайр, здійснює відшкодування торговцеві, тобто підприємству, його витрат, пов'язаних з обслуговуванням карток. При цьому він групує дані по операціях, що були проведені його торговцями у вигляді файлів (електронних журналів) та передає їх у центральну процесингову компанію, що здійснює всю необхідну обробку цих даних. За результатами даної обробки фінансові потоки, що циркулюють в платіжній системі, замикаються через її розрахункові банки [14, с. 45].

Серед функцій платіжної асоціації виділяють наступні, які мають пріоритетне значення для ефективного розвитку карткової системи:

- Ліцензування діяльності роботи з картками платіжної системи. Ліцензування проходять не тільки учасники системи, але і інші організації, що мають відношення до відповідних технологій – виробники програмного забезпечення, постачальники карток, обладнання для роботи з ними та ін.

- Оформлення та охорона товарного знаку, патентів та авторських прав.

- Розроблення правил ведення операцій, контроль за ними, стандартизація в сфері обслуговування карток.

- Створення нових карткових продуктів та послуг, реклама та збут продукції в цій сфері.

- Моніторинг стану та розвитку галузей, що пов'язані з платіжними картками.

- Реалізація національних та міжнародних систем погодження та підтвердження повноважень в здійсненні угод, що пов'язані з використанням платіжних карток.

- Створення і підтримка функціонування системи “взаємообміну” (interchange) [61, с. 47].

Остання функція є вагомою і, власне, характеризує систему як платіжну. Вона являє собою сукупність операцій, що проводяться в межах системи з авторизації, взаєморозрахунків та передачі платежів, а також іншої інформації, що відноситься до індустрії платіжних карток. Важливим компонентом взаємообміну є встановлення розміру плати за нього, ставку якої встановлює

платіжна асоціація. Метою стягнення плати за взаємообмін є компенсація емітенту за період, коли рахунок сплати за товари та послуги еквайєру вже переведено, а утримувач картки, який отримав ці товари та послуги, ще не сплатив цей рахунок емітенту.

Головними функціями процесингової компанії як елементу системи є обробка всіх прийнятих файлів від еквайєрів, сортування операцій, що були надані в систему до сплати за період та формування для банків-емітентів файлу. Його розглядають як документ, на основі якого процесингова компанія отримує від банку-емітента кошти, що відповідають сумі всіх операцій, що були проведені утримувачами карток даного банку. В свою чергу, банк-емітент на основі цих файлів проводить списання або зарахування на карткові рахунки споживачів банківських послуг [70, с. 83].

Останнім складовим елементом в структурі платіжної системи виступає розрахунковий банк, який спрощує перебіг фінансових потоків в її межах. Всі учасники системи відкривають в ньому кореспондентські рахунки списання і зарахування по яких відбувається на основі файлів, які формує процесинговий центр.

При великому обсязі операцій в платіжній картковій системі створюють декілька процесингових центрів для того щоб розвантажити центральну процесингову компанію від зайвих інформаційних потоків, а декілька розрахункових банків – від зайвого руху коштів. Банк, який одночасно емітує картки та обслуговує комерційну мережу, також зацікавлений в подібній схемі, оскільки йому не потрібно сплачувати комісію за зайвий обмін інформацією з центральним процесингом. У розвинутій платіжній системі банк, що має власний процесинговий центр, стає банком першого рівня. Це означає, що він може обробляти операції і виступати розрахунковим банком для інших банків, що працюють в певній платіжній картковій системі. Банки другого рівня також отримують переваги від такої співпраці, оскільки вони вивільняють кошти, які б необхідно було б інвестувати в процесинговий центр. Агентські угоди, що підписуються з банками першого рівня, складаються таким чином, що банки

другого рівня несуть витрати тільки у випадку роботи зі споживачами їх послуг, витрати перекриваються прибутками від утримувачів карток [83].

Зауважимо, що в платіжній картковій системі відбувається не тільки рух коштів споживачів банківських послуг, а також рух комісій, що стягуються учасниками системи, оскільки вся робота платіжної карткової системи будується на комерційній основі. При цьому механізм стягування та зміст комісії за видачу готівки та за використання картки в комерційній мережі принципово відрізняються. Банк (еквайєр), що видає держателю картки готівкові кошти, фактично його кредитує, тому банк споживача послуги (емітент), коли повертає суму кредиту, сплачує також комісію за кредитування. Для операцій в торгових точках в системах вводиться плата за обмін для компенсування банку-емітенту періоду між списанням суми на користь магазину та її сплати банку держателем картки.

В цілому система платіжних карткових відносин складається з двох тісно пов'язаних елементів. До них відносяться споживачі карток та мережа підприємств, що приймають до розрахунків картки. У зв'язку з цим в більш вигідній ситуації серед інших комерційних компаній знаходяться саме банки, оскільки споживачами їх послуг є фізичні та юридичні особи.

Оскільки платіжна карткова система об'єднує певну сукупність ланок: організацію-ініціатора, банк-емітент, банк-екваєр, утримувача платіжної картки, торговельну мережу, то кожна з них в процесі здійснення платіжних операцій володіє рядом взаємозалежних переваг [93, с. 125]. Так, споживач послуги банку-емітента, утримувач картки отримує інформацію про кожну проведену операцію, що сприяє оптимальному плануванню та контролю за власними витратами. Він не змушений проводити конвертацію валюти при купівлі товарів та послуг за кордоном, дана операція виконується банком-емітентом. При втраті картки проводиться її відновлення банком-емітентом. В якості додаткових переваг розглядають страхування утримувачів картки, надання знижок в торгово-сервісній мережі.

Корпоративні користувачі отримують переваги у вигляді виокремлення

певної суми коштів, що зосереджено на картковому рахунку, для представницьких витрат, що значно полегшує облік цих коштів. Суттєвим фінансовим здобутком поширення карткових систем є переведення процедури виплати заробітної плати на картку. Це дозволяє досягнути значної економії коштів підприємств у порівнянні з готівково-грошовою формою виплат. Крім того, фінансова зацікавленість індивідуальних та корпоративних споживачів послуги реалізується через додаткові послуги, що їх може запропонувати кожен з учасників платіжної системи.

Суттєвою перевагою для утримувача картки та банку-емітента є зняття просторової залежності між банком та споживачем послуги. Користувач платіжної картки має можливість проводити оплату за товарно-матеріальні цінності та послуги в межах діяльності певної платіжної системи. У цьому випадку банк не потребує відкриття додаткових пунктів обслуговування споживачів банківських послуг, тим самим він може спрямовувати значні фінансові кошти в інші інвестиційні проекти. Торгівельні мережі також отримують певні переваги проводячи розрахунки по картках. До них відносять наступні: а) збільшення обсягів реалізації; б) розширення клієнтської бази; в) скорочення обсягів інкасації готівкових коштів; г) реалізація товарів та послуг в кредит; д) зниження ризику кримінального впливу; е) підвищення іміджу торговельної організації.

Виступаючи в якості емітента, комерційний банк передбачає збільшення залучених ресурсів та зростання обсягу споживчого кредитування. Скорочення використання споживачами послуги готівки призводить до зниження вартості розрахункових операцій. Опосередковано платіжна картка виконує ще одну важливу функцію, а саме виступає в якості елемента рекламної продукції банку.

Процес створення платіжної системи в банку здійснюється в наступні етапи:

- прийняття рішення про розвиток карткового проекту;
- визначення мети його впровадження;
- аналіз кон'юнктури ринку карткових систем;
- вибір оптимальних шляхів досягнення поставленої мети;

- організація впровадження карткового проекту;
- оцінка результативності запровадження платіжної карткової системи [14, с. 79].

Широке введення в обіг розрахунків, що здійснюються за допомогою платіжних карток, представляє значний інтерес для держави. Серед переваг, які вона отримує в даному випадку є наступні. По-перше, платіжні картки значно скорочують обсяг готівково-грошового потоку, знижуючи необхідність інкасації та одночасно скорочуючи емісійний процес та процедуру регенерації грошових знаків. По-друге, з'являються додаткові можливості для розширення спектру обліку та контролю за рухом коштів корпоративних та індивідуальних користувачів платіжних карток з метою оподаткування та дотримання законності доходів.

Розглядаючи функціонування платіжних систем, варто зауважити те, що їх функції є похідними залежно від поставленої мети при їх створенні. Усі функції платіжної системи можна розподілити на декілька категорій.

- функції мобільності та універсальності;
- функції ефективності управління ресурсами;
- функції контролю.

Функції мобільності та універсальності передбачають автоматизацію руху платежів всередині багатофілійного банку; автоматизацію усього документообігу, виконуючи самостійно всі дії за виключенням тих, коли рішення повинен прийняти працівник; взаємодію з різними системами електронних розрахунків.

Ефективне управління власними ресурсами є гарантом успіху будь-якої діяльності. Тому доцільність їх збереження є значною, оскільки обмеженість ресурсів є вагомим проблемою в умовах сьогодення. Тому в даному контексті платіжна система повинна: виконувати контроль за станом кореспондентських рахунків; обирати оптимальний спосіб та маршрут проведення платежу; забезпечувати позиціонування платежів; проведення моніторингу зовнішніх платежів банку; здійснювати контроль за виконанням вимог, що встановлені для проведення платежів, який забезпечується за допомогою контрольно-регулюючої

функції.

Виконання функцій банківськими установами після взяття на себе певних платіжних зобов'язань є гарантом ефективного функціонування платіжної системи. При втраті зв'язку між учасниками та платіжними організаціями платіжна система втрачає свої ознаки. Саме тому, для ефективної роботи системи необхідна підвищена відповідальність та організація всіх її елементів. Оскільки при невиконанні своїх функцій однією із сторін платіжної системи інша сторона неспроможна змінити перебіг подій.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Дослідження теоретичних основ функціонування платіжних систем дозволяє зробити наступні висновки.

Платіжна система є невід'ємною частиною фінансової інфраструктури ринкової економіки та має ключове значення для грошово-кредитного регулювання, забезпечення ефективного платіжного обслуговування фінансової систем держави й реального сектору економіки.

Платіжну систему як один з інструментів безготівкової форми розрахунків доцільно розглядати в двох аспектах: функціональному та інституціональному. З точки зору функціонального аспекту платіжна система є сукупністю механізмів, форм, методів, принципів організації переказу коштів від однієї особи іншій за законами, правилами та стандартами, що визначають права, обов'язки та відповідальність учасників. Інституціональний аспект дозволяє розглядати платіжну систему як сукупність інститутів, що законодавчо регулюються та забезпечують виконання боргових зобов'язань, які виникають в процесі економічної діяльності та формують в рамках системи умови для використання банківських платіжних карток обумовленого стандарту в якості платіжного засобу.

Досліджуючи досвід розвинених країн світу, слід зазначити, що у світі існує низка платіжних систем, користувачами яких є сотні мільйонів жителів планети. Найбільші міжнародні платіжні системи Visa, MasterCard, American Express, Europaу, DinersClub.

Платіжні системи дозволяють виконувати функцію переказу вартості більш ефективно, що надає конкуренті переваги її учасникам. Вони полягають: в скороченні часу проходження платежу за рахунок того, що швидкість передачі електронного документа набагато швидше передачі документа на паперовому носії; зниженні рівня трансакційних витрат, пов'язаного з тим, що витрати на створення та передачу електронного документа значно нижчі, ніж витрати на створення та передачу паперового документа; зниженні рівня операційного

ризик.

Необхідним елементом ефективно функціонуючих платіжних систем є:

- нормативно-правова база, що регулює платіжні відносини;
- бухгалтерська й технологічна модель, що є основним операційним механізмом здійснення платежів;
- технологічна інфраструктура, яка включає програмні й технічні засоби обробки та передачі даних, засоби аварійного резервування та відтворення даних, обслуговуючий персонал;
- захист інформації як сукупність програмно-технічних, нормативно-правових, адміністративно-організаційних засобів.

Усі елементи платіжної системи тісно пов'язані між собою і не можуть розглядатися відокремлено один від одного.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

2.1. Організаційна форма взаємодії банків на ринку платіжних інструментів

Організаційні засади функціонування банківських установ на ринку платіжних інструментів полягають у забезпеченні ефективної роботи системи карткових розрахунків. У процесі обігу між учасниками платіжної системи виникають фінансові відносини, які пов'язані з переказом коштів, видачею кредитів, купівлею товарів, взаєморозрахунками.

У системі здійснення розрахунків платіжними картками задіяні наступні учасники (юридичні та фізичні особи, які вступають у договірні відносини по використанню картки): а) утримувач картки; б) банк-емітент; в) банк-еквайр; г) розрахунковий банк платіжної системи; д) торгівельна точка обслуговування; е) банківська точка обслуговування [14, с. 76].

У найбільш загальному вигляді система карткових розрахунків передбачає наявність трьох окремих видів контрактів, що укладаються між учасниками платіжної системи (рис. 2.1):

Рис. 2.1. Загальна схема карткових розрахунків [14, с. 18]

З економіко-організаційної точки зору механізм функціонування платіжної системи є складнішим (рис. 2.2):

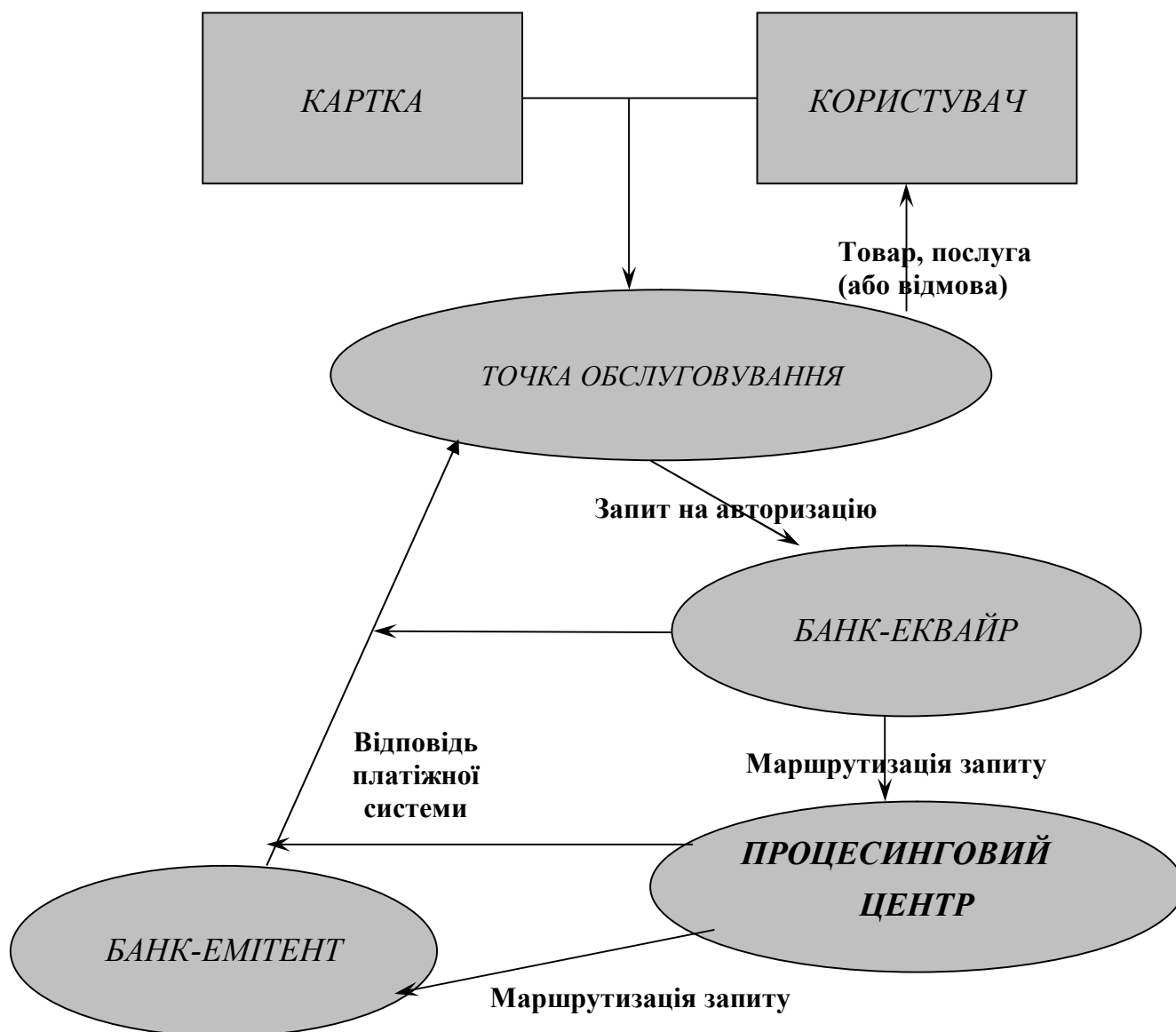

Рис. 2.2. Механізм здійснення карткових розрахунків [14, с. 18]

Дана схема дозволяє розглядати банк в якості регулюючого та контролюючого органу в системі карткових взаємовідносин, тобто складового елемента, що має найважливіше значення для всіх учасників системи карткових розрахунків. До основних банківських операцій по платіжним карткам, які виконуються банком, відносять наступні: 1) емісія карток; 2) еквайринг; 3) видача готівки за картками.

Отримавши ліцензії і міжнародний сертифікат на здійснення банківських операцій, пов'язаних з випуском карток міжнародних платіжних систем, банк

організовує роботу по залученню якомога більше споживачів послуг. Відносини споживача послуги з банком розвиваються у наступні етапи (рис.2.3):

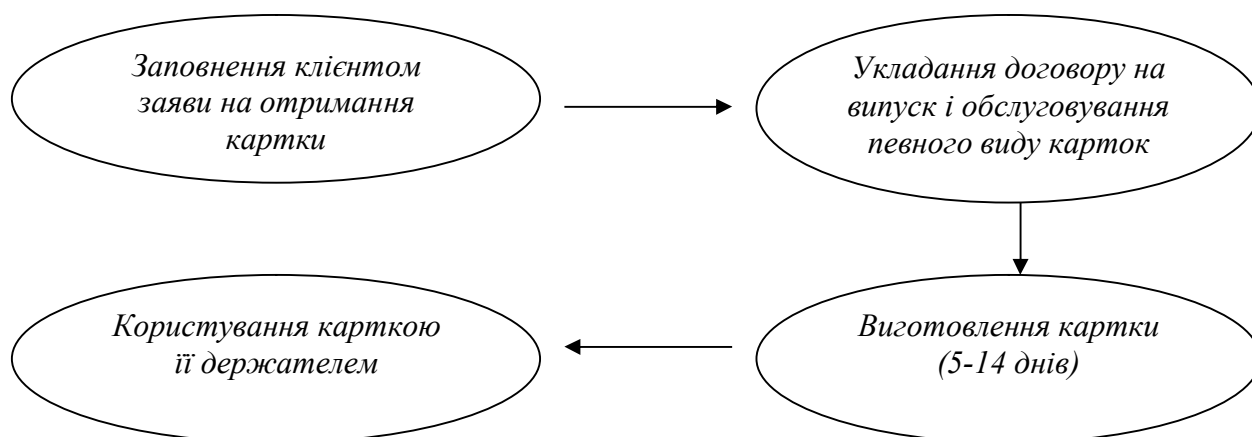

Рис. 2.3. Система відносин між банком та потенційним утримувачем платіжної картки [18, с. 40]

У вітчизняній практиці споживачу банківської послуги пропонується дебетова або кредитна картка. Заява про відкриття дебетової картки має досить стислий вигляд і містить лише дані (ім'я, прізвище, дату народження, сімейний стан, паспортні дані, адресу прописки, місце роботи), заява про відкриття кредитної картки, яка є більш дохідною та перспективною для банку, повинна задовольняти наступні вимоги:

- містити поля для внесення лише необхідної для обробки інформації про споживача послуги;
- форма заяви повинна забезпечити зручність процесу обробки незалежно від того, буде вона здійснюватися власноруч або автоматизованою системою прийняття рішень;
- інформація, яка необхідна при заповненні заяви, повинна бути достатньою для прийняття рішення про надання кредиту, але й послідовність розташовування інформації повинна бути структурована таким чином, щоб зробити процес аналізу і внесення даних в комп'ютерну систему банку більш зручним [82, с. 24].

На відміну від кредитних карток, використання дебетових передбачає

попереднє розміщення споживачем банківських послуг коштів на рахунку, який відкрито в банку-емітенті. Таким чином, випуск дебетових карток слугує для банку-емітента засобом залучення коштів. У даному випадку, ряд банків-емітентів потребує зберігання на рахунку держателя картки в будь-який момент часу залишку, який не знімається.

Розповсюдженим видом карток, що видаються вітчизняними банками, є стандартна картка, яка розрахована на масове використання, і передбачає мінімальний внесок. Золота (елітна) картка існує для найбільш заможних споживачів послуг, які складають найбільш привабливий для банків сегмент споживачів. Окрім великого ліміту витрат по ній, споживачу банківської послуги доцільно пропонувати пільги при покупці авіаквитків, безкоштовної медичної страховки та інші пільги. Бізнес-картку (корпоративна) вигідно пропонувати підприємству, працівники якого часто від'їжджають у відрядження, де використання картки спрощує їх розрахунки [11, с. 65].

Ефективність програми банківських карток залежить від методів та принципів організаційного забезпечення плану маркетингу. На рис. 2.4. представлена схема прийняття управлінських рішень при розгортанні карткового проекту банку.

Особливої уваги при розробленні нового карткового проекту розглядають наступні складові цього процесу [69, с. 164]:

- 1) Розробка оптимального дизайну картки. Створення сучасного дизайну доцільно доручати агентствам, які спеціалізуються на подібній діяльності. Сама картка інколи називається “афішею в кишені” і тому повинна мати елегантний зовнішній вигляд, що буде виступати одним з елементів привабливості для певної категорії споживачів.

- 2) Ціна за використання банківської картки. Структура тарифів карткового бізнесу складається з урахуванням тарифів міжнародних платіжних систем, тарифів процесингових центрів, тарифів Національного банку України, інших банків, тарифів постачальників обладнання та послуг, тарифів страхових компаній. Як наслідок формуються внутрішні тарифи, які носять відкритий та

закритий характер. При розрахунках тарифів доцільним є використання наступних методів: розрахунок собівартості, аналіз тарифів конкурентів, інтуїтивний, на основі аналізу потреб споживачів банківських послуг, комбінований.

Ефективна ціна складається з чотирьох складових: а) річний членський внесок, який забезпечує до 50% прибутковості програми; б) процент по кредиту (річний процент); в) пільговий період: час між датою покупки і датою, коли емітент починає нараховувати відсотки з суми цієї покупки; д) додаткові збори (штрафи, переліміт та ін.).

3) Визначення найбільш перспективних шляхів просування та розповсюдження карткового продукту. До можливих каналів просування кредитних карток на ринку, відносять наступні [35, с. 65]:

- власна мережа філій та відділень для нових, а також існуючих споживачів послуги (вкладники, працівники юридичних осіб-споживачів банківських послуг, споживачі послуг за іншими операціями, власники зарплатних карток, яким пропонується підвищений статус картки);

- замовлення картки через мережу Інтернет;
- мережа партнера;
- використання клієнтської бази третіх осіб (розсилка карток, розсилка пропозицій)

- мережа агентів (фізичні та юридичні особи, які діють на цільовому ринку, держателі карток банку), а саме: туристичні фірми, авіа каси, супермаркети, мережі продажу побутової техніки, салони краси, фітнес-центри, спортивні організації та ін.

Основною передумовою створення оптимального механізму просування карткового продукту на ринок є, передусім, його ретельне та всебічне вивчення, яке дозволяє не тільки визначити структуру попиту, але й встановити, який тип картки буде для даної структури переважним. Завдяки цьому споживач оцінює кожну особливість і комплекс цінностей картки послуг, а в кінцевому підсумку обирає найбільш раціональний варіант, виходячи із запропонованих варіантів та

власних можливостей. Сукупність мотивів використання пластикових карток зображують у вигляді піраміди, виходячи з їх важливості для споживача (рис. 2.5).

4) Вирішення проблем шахрайства, пов'язаного з несанкціонованим використанням карток. Випадки, що підпадають під категорію шахрайства, пов'язані з підробкою пластикових карток, їх крадіжкою, а також несанкціонованим підключенням до мережі зв'язку з банкоматами. Неповорнення кредиту є найбільш “прозорим” фактором збитків, що несе банк-емітент кредитних карток. Використання застави в якості запобіжного заходу веде до суттєвого зменшення зацікавленості до картки з боку споживача банківської послуги.

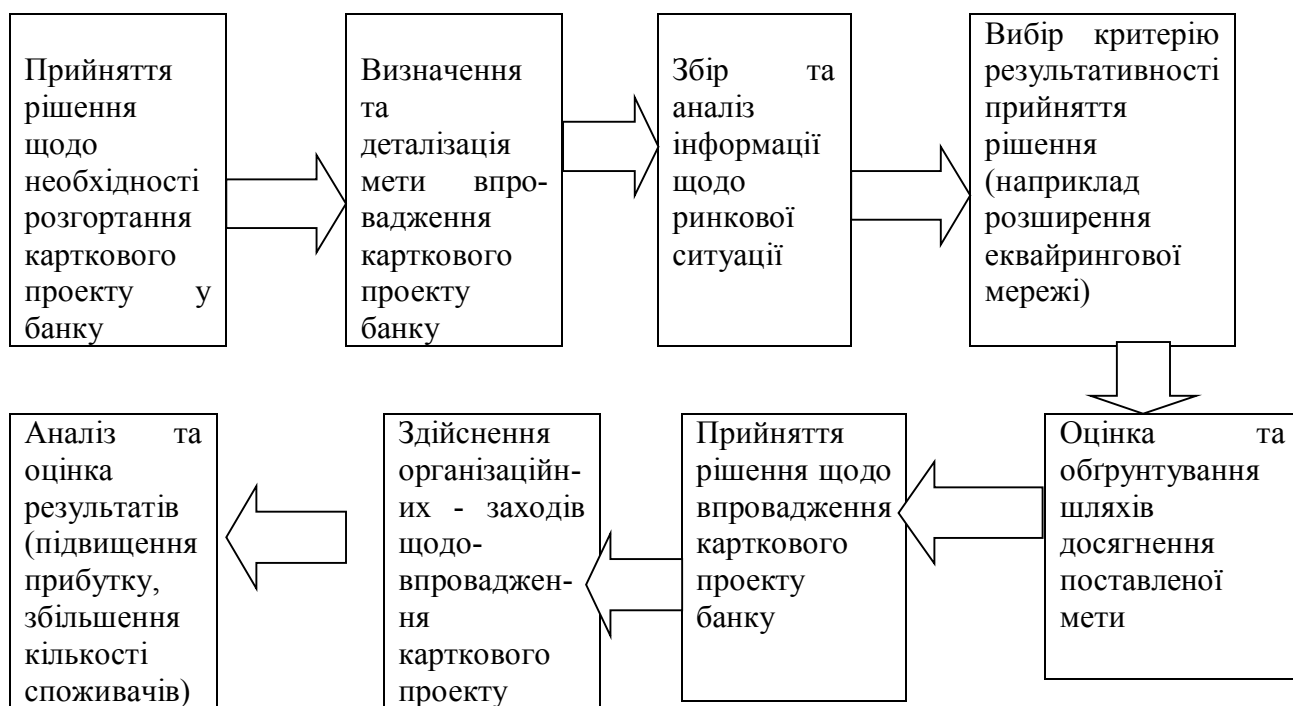

Рис. 2.4. Схема прийняття управлінських рішень [12, с. 52, 61]

Дії міжнародних платіжних систем та комерційних банків на ринку карткових платіжних інструментів полягають, передусім, у розробленні платіжних функцій банківських платіжних карток, обґрунтуванні територіального розширення мережі їх використання, визначенні механізму просування карткових

продуктів серед споживачів [50]. У комплексі платіжна система та комерційні банки, намагаючись отримати прибуток, здійснюють комплекс заходів, кінцевою метою яких збільшення обсягів продажу, якості споживача послуги та зростання руху коштів по банківським платіжним краткам.

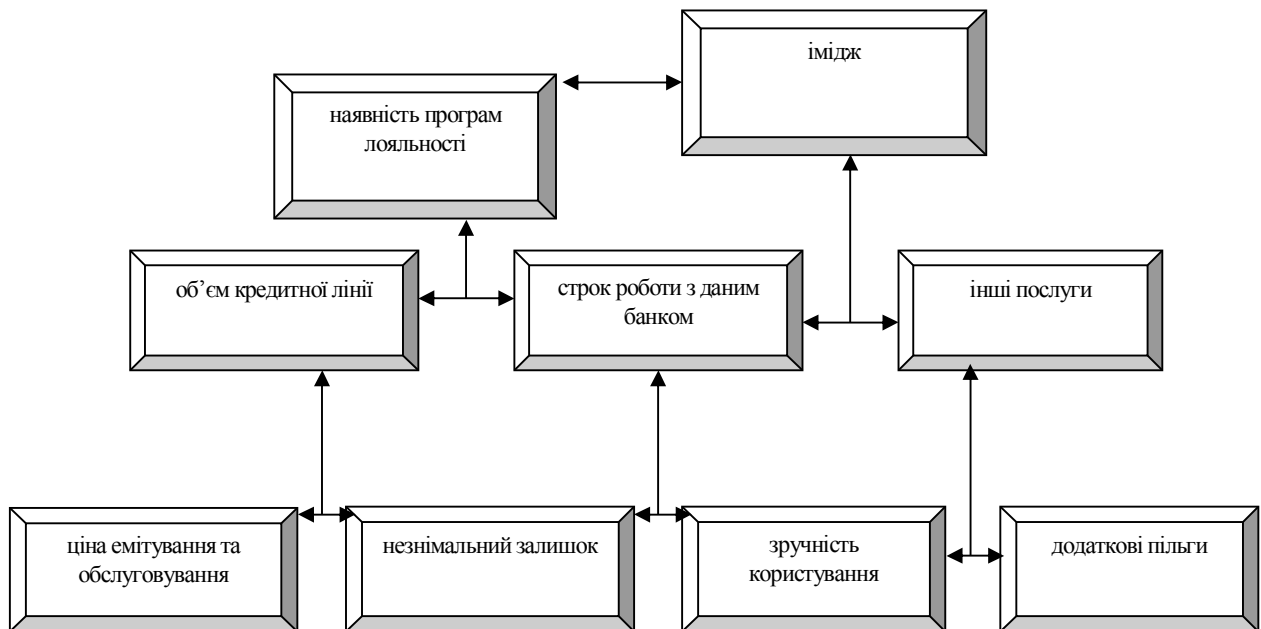

Рис. 2.5 Система мотивів споживача при виборі карткової програми

Стратегічний план розвитку карткового бізнесу в банку складається з планів розвитку емісії, еквайрингу та банкоматної мережі. Також складаються річні плани розвитку: бізнес-плани окремих проектів (план розвитку системи мобільного банкінгу); бюджет розвитку карткового бізнесу; маркетинговий план; план навчання персоналу; планові завдання філій та відділень банку. Дані плани затверджуються найвищим органом управління, базуються на статусі в платіжній системі та визначають рівень інвестицій в картковий бізнес та джерела фінансування, цільові значення емісії, розвиток банкоматної мережі та еквайрингової мережі: кількісні показники (кількість рахунків, АТМ, POS-терміналів тощо), якісні показники (залишки, кредити), також прогнозується питома вага ринку [70, с. 82].

Слід зазначити, що при складанні маркетингового плану на рік банк проводить оцінку конкурентноздатності на ринку платіжних карток.

Конкурентоздатність залежить від статусу банку в певній платіжній системі, статусу процесингового центру банку, наявності мережі філій та відділень, від існуючого рівня емісії (перелік елітних кредитних продуктів, масових кредитних продуктів, дебетних продуктів, наперед оплачених продуктів), розгалуженості банкоматної мережі та функціональності банкоматів, розгалуженості еквайрингової мережі та функціональності обладнання.

Таким чином, підтримка надійного, стійкого функціонування платіжної системи потребує, по-перше, наявності великих розрахункових можливостей процесингового центру, по-друге, розвиненої комунікаційної інфраструктури, оскільки процесинговий центр системи повинен мати можливість одночасно обслуговувати достатньо велику кількість географічно віддалених точок.

Для ефективного функціонування банків на ринку карткових платіжних інструментів важливе значення має порядок розрахунків. Оптимальний механізм їх перебігу та система відшкодування коштів відбувається наступним чином (рис. 2.6):

Рис. 2.6. Механізм руху коштів в платіжній системі [45, с. 47]

Оптимальною організаційною структурою карткового центру в банку є виділення: 1) процесингу, в функції якого входить обробка трансакцій та технічна підтримка; 2) центру забезпечення в функції якого полягають в розробці

методології, аналізі діяльності, визначення тарифів, контроль за ризиками, розрахунками та клірингом; 3) центру просування, що займається організацією продаж, розробкою нових продуктів та рішень, клієнтською підтримкою. Ці три структури повинні входити в єдиний картковий центр банку.

Ефективне впровадження карткових продуктів залежить на пряму від координації дій міжнародних платіжних систем та вітчизняних банків. Міжнародні платіжні системи під час просування продукту виступають в якості організатора попиту з функцією стимулювання. Одночасно банк займається просуванням та позиціонуванням карткового продукту на ринку банківських послуг в межах розповсюдження власних комерційних інтересів. Впровадження на ринок банківських послуг нових продуктів, відноситься до ризикованих дій комерційного банку. Характеристика ризику в банківському бізнесі поглиблює можливість швидкого впровадження на ринок конкурентами представленого продукту, оскільки банківські послуги не захищені патентним правом.

Робота з картковими продуктами вимагає від комерційного банку постійного слідкування за конкурентноспроможною позицією банку та позиції банку на ринку платіжних карткових інструментів. Положення банку на цільовому ринку формується внаслідок його функціонування, наявними конкурентними перевагами та недоліками в діяльності у порівнянні з банками-конкурентами. Визначення розмірів ринку з аналізом його місткості, постійне порівняння власних фінансових ресурсів комерційного банку з обсягами конкурентів, підтримка якісного обслуговування сприяє досягненню високих фінансових результатів та закріпленню позиції на ринку платіжних карток.

2.2. Аналіз функціонування міжнародних платіжних систем в діяльності банківських установ України

В умовах глобалізації та інтернаціоналізації світогосподарських зв'язків для вітчизняної фінансової системи набуває особливої актуальності питання підвищення конкурентоспроможності та ефективності надання банківських послуг в умовах інтенсифікації взаємодії України зі світовим конкурентним середовищем. Світова практика використовує такі форми розрахунків як інкасо, акредитив, авансовий розрахунок, розрахунок по відкритому рахунку, розрахунок у вигляді векселів та чеків, банківські гарантії. Крім того в останнє десятиріччя широко використовуються кредитні картки, а також платежі через міжнародні мережі систем “Visa International” та ін. [87, с. 32].

Вітчизняними банками приділяється велика увага операціям з використанням платіжних карток. Причини цього слід вбачати у змінах, які сьогодні відбуваються на ринку банківських послуг. Ринок платіжних карток в Україні розвивався у такі етапи (рис. 2.7):

Рис. 2.7. Етапи розвитку ринку платіжних карток в Україні [14, с. 33, 61]

До початкових цілей розвитку карткового бізнесу в Україні (на перших двох етапах як складової колишнього СРСР) варто віднести, по-перше, збільшення притоку іноземної валюти від платежів по кредитним карткам іноземних відвідувачів, по-друге, реалізація програм по випуску карток в якості члена міжнародних платіжних систем як одного з важливих факторів розвитку зовнішніх відносин.

Концепція утворення електронної платіжної системи знайшла відображення у 1992 р. в “Концепції створення системи електронного грошового обігу”. Введення даної системи передбачала широке застосування безпаперової комп’ютерної технології. Першим прототипом електронної системи платежів стала система СЕГО – “Система електронного переказу фінансових послуг або електронного грошового обігу”. Створення нової системи давало змогу повністю відмовитись від паперових носіїв інформації, комп’ютерна персоналізація та побудова ієрархії в мережі даної системи [43, с. 161].

Більш ефективним та надійним виявом СЕГО, стала система електронних платежів Національного банку України (СЕР НБУ). Введення в експлуатацію даної системи почалося 5 серпня 1993 р., а вже 1 жовтня 1993 р. почалося її “запровадження в промислову експлуатацію” [39, с. 7].

Наступним етапом, який почався у 1997 р., у розвитку платіжних систем України стало введення Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП). Це відбулося завдяки визначенню завдання щодо розроблення платіжної системи безготівкових розрахунків, що обслуговувала б фізичних та юридичних осіб у сфері торгівлі та послуг як одного із пріоритетних Національним банком України. У плані розвитку вказувалось, що НСМЕП повинна стати “... відносно дешевою надійно захищеною автоматизованою системою безготівкових розрахунків” [52, с. 189].

Першими міжнародними системами платежів, що з’явилися на теренах України були SWIFT, VISA, MasterCard. Їх історія налічує близько 15 років в Україні. Внаслідок появи міжнародних платіжних систем виникають і їх похідні – Міжнародні системи електронних платежів такі як PayPal, Webmoney тощо, що

робить платіжні системи в країні ще більш гнучкими та адаптивними до ринкових умов.

Також для забезпечення внутрішньогосподарських потреб комерційні банки створюють власні внутрішньобанківські міжфілійні платіжні системи, що дозволяють швидко та ефективно проводити операції між філіями, відділеннями та дочірніми установами. Головна вимога до таких платіжних систем – сумісність з СЕП НБУ та функціонування у полі чинного законодавства.

Наразі існує велика кількість внутрішньобанківських платіжних систем до складу яких входять [50]: Б2 (АБС Б2); “Enigma”; “iFOBS”; “eFOUR”; “Credit::eCSpert”; “Scoring::eCSpert”; “EMOS”; “CS::BI”; “HRM&Payroll::eCSpert”; “CS::Custody” та інші.

Дослідження процесу історичного розвитку платіжних систем дозволяє виділити чотири групи причин, які зумовили становлення та розвиток платіжних систем в Україні на різних етапах [33, с. 260]:

- Політичні. Політичні зміни, які відбулися на території колишнього Радянського Союзу призвели до дезінтеграції радянської платіжної системи, внаслідок чого монобанківська система поступилася місцем дворівневої банківської системи. Розпад СРСР та створення незалежних держав призвело до створення окремих центральних банків, спеціалізованих та ощадних банків;

- Економічні. До них можна віднести створення в Україні національної грошової одиниці, уповільнення розрахунків, що викликало кризу неплатежів, економічну переорієнтацію країни на формування вільної ринкової економіки у зв'язку з набуттям незалежності;

- Технічні. Складна, застаріла, а тому неефективна система паперового обігу платіжних документів, в якій виникало багато помилок і порушень, вимагала швидкої зміни, що стало причиною створення і впровадження безпаперової технології. Необхідність створення в Україні платіжної системи за безготівковими розрахунками населення у торгівлі та сфері послуг, яка дозволила б зменшити обсяг готівки в обігу, прискорити грошовий оборот, підвищити рівень контролю за фінансовими потоками, зумовила створення Національної системи масових

електронних платежів;

- Організаційно-правові. Під час Радянського Союзу основною ознакою і вимогою платіжної системи був контроль, а не швидкість, зручність або надійність. Організація системи розрахунків через механізм межфіліальних оборотів, що існував за часів Радянського Союзу, допускала відсутність ресурсного обмеження діяльності установ банку, так як платіж здійснювався в будь-якому випадку. У такій ситуації неможливо було чітко розділяти ресурси банків. У зв'язку з важливістю для держави суспільних відносин, пов'язаних з функціонуванням платіжних систем, виникла необхідність їх законодавчого врегулювання, що зумовило прийняття Закону України “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні” та ряду інших важливих нормативно-правових актів.

Варто зауважити, що система електронних платіжних розрахунків прогресивно розвивається. Це вигідно для всіх, адже використання пластикових карток прискорює взаєморозрахунки, а отже, й обіг товарів і грошей. Від цього виграють як банки та власники карток, так і держава, яка скорочує видатки на емісію готівки.

До переліку міжнародних платіжних систем, створених нерезидентами, документи яких відповідають вимогам положення Національного банку України про діяльність в Україні, входять системи “Юнистрим”, Visa International, Contact, Western Union, MoneyGram, Migom, “Юнион Кард”, “Анелик”, “Золотая Корона”, “Быстрая почта”, Interexpress, VIGO, American Express [75].

Сучасному етапу розвитку ринку платіжних карток в Україні властивий ряд характеристик. Серед них доцільно виділити наступні:

1. Активна участь у міжнародних карткових платіжних системах.
2. Розвиток вітчизняних платіжних систем, що потребує ретельного визначення правил і процедур міжнародних платіжних систем для імплементації в обігу вітчизняних платіжних карток. Їх переваги слід вбачати в наступному: а) створення інфраструктури, яка об'єднає банківські установи і дозволить будь-якому банку-учаснику брати участь в випуску і обігу національної картки; б) реалізація зарплатних проєктів; в) економія витрат банків внаслідок того, що

транзакції по вітчизняним карткам не будуть перетинати кордон і вимагати користування комунікаційною мережею міжнародних платіжних систем. Крім того, слід зауважити, що умови вступу банків у вітчизняну платіжну систему є більш ліберальними, ніж умови участі в проєктах міжнародних платіжних систем, де основною перешкодою виступає ціновий бар'єр. Основною причиною гальмування розвитку національної платіжної системи, є впровадження гривневих міжнародних проєктів – випуску гривневих карток Visa Electron, Maestro/Cirrus.

3. Зростання обсягів платежів по пластиковим карткам (рис. 2.8).

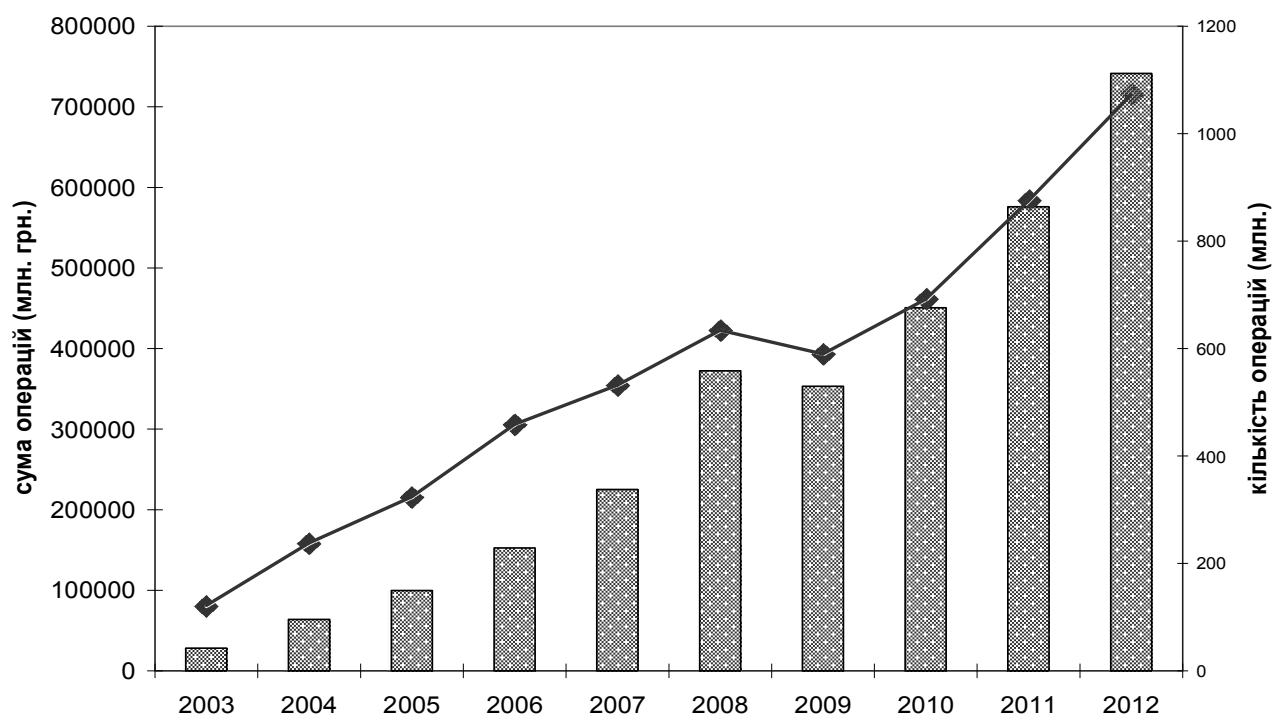

Рис. 2.8. Сума та кількість операцій з використанням платіжних карток [75]

Наведені дані свідчать про те, що кількість операцій з використанням платіжних карток зросла за розглянутий період. Сума операцій з платіжними картками за безготівковими платежами протягом 2012 р. зросла удвічі – до 91583 млн. грн., з отримання готівки – на 22,7% до 649897 млн. грн. [75].

Кількість операцій з використанням платіжних карток зросла на 22,6% – до 1073 млн. шт., за безготівковими платежами – на 62,6% – до 348 млн. шт., з отримання готівки – на 9,7%, до 725 млн. шт.. Причини цього слід вбачати в наступному. По-перше, загострення конкуренції на ринку платіжних карток

призвело до необхідності зниження банками тарифів по обслуговуванню споживачів послуги, відмови від страхового депозиту, що дозволяє розширити сегмент утримувачів карток. По-друге, розширення кількості POS-терміналів в торговельних мережах, що оптимізує процес використання платіжних карток при розрахунках. По-третє, розширення мережі банкоматів і, відповідно, можливостей термінового отримання готівкових коштів у місці, що є найбільш зручним для утримувачів карток [32].

По-четверте, розвиток виїзного туризму та ведення бізнесу за кордоном дають змогу отримувати переваги користування картою під час подорожі. По-п'яте, використання додаткових послуг, які надаються банками утримувачам карток. Серед останніх пріоритетне значення належить таким як можливість отримання знижки на продукцію в торговельній мережі при розрахунку картою, можливість поповнення карткового рахунку за допомогою мобільного телефону та ін. По-шосте, участь підприємств та організацій у зарплатних проектах комерційних банків, що надає низку переваг як для самої організації, так і для співробітників (рис. 2.9).

4. Зростання обсягу емітованих карток. Кількість платіжних карток, емітованих українськими банками у 2012 році, зросла на 20,6%, або на 11 933 тис. шт., до 69 826 тис. шт. Зокрема, кількість активних карт (за якими проводяться трансакції) знизилася на 1 744 тис. шт. – до 33 106 тис. шт. Кількість утримувачів платіжних карт зросла на 9 160 тис. осіб – до 44 339 тис. осіб, кількість банкоматів – на 3 155 шт., до 36 152 шт. Загальна кількість платіжних терміналів за рік зросла на 39 184 шт. – до 162 724 шт., зокрема зросла кількість торгових терміналів – на 39 223 шт. – до 133 964, і скоротилася кількість банківських – на 39, до 28 760. Кількість імпринтерів скоротилася утричі – до 5 506 шт. Кількість банків – учасників карткових платіжних систем у 2012 році не змінилася, і становить 142 [75].

Більшість випущених банками карток за видами носіїв інформації (94,4%) – карти з магнітною стрічкою. 75,6% карт, або 25 029 тис. шт., – з дебетовою функцією, 24,4%, або 8 077 тис. шт. – з кредитовою [79].

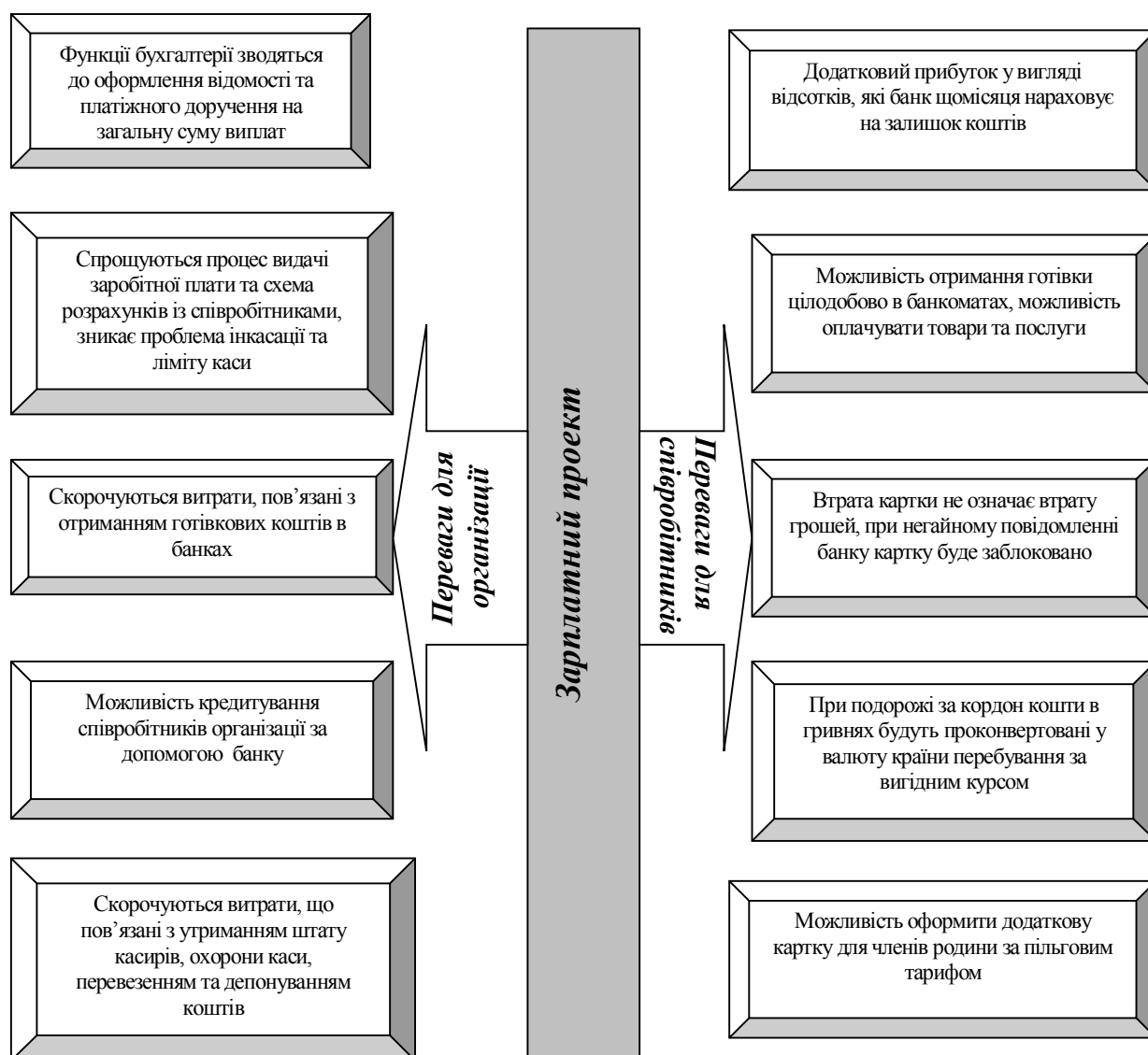

Рис. 2.9. Переваги використання карткового зарплатного проекту для організації та її співробітників [77]

Лідерами за обсягом випущених карт і кількістю банкоматів є “ПриватБанк” (35,84 млн. карт в обігу, 16,25 млн. активних карт, 14 879 банкоматів), “Ощадбанк” (10,18 млн. карт в обігу, 2,93 млн. активних карт, 1 937 банкоматів) і “Райффайзен Банк Аваль” (4,04 млн. карт в обігу, 2,85 млн. активних карток, 3 423 банкомати) [32].

5. Вдосконалення нормативно-правової бази з метою підвищення ефективності функціонування ринку карткових платіжних інструментів в Україні та спрощення його взаємодії з міжнародними платіжними системами.

6. Зростання значення еквайрингу. До основних банківських операцій по платіжних картках, що здійснюються в Україні, варто віднести наступні: а) емісія карток; б) еквайринг; в) видача готівки по картках. Пріоритетна роль у розвитку ринку платіжних карток належить еквайрингу, який являє собою не тільки простий розрахунок картою, а досить складний платіжний інструмент, який вимагає від вітчизняних банків, а також від торговельно-фінансової індустрії нашої держави запровадження новітніх телекомунікаційних мереж, підвищення рівня кваліфікації персоналу та обізнаності споживачів банківських послуг. Враховуючи те, що фінансове ресурсозабезпечення економічного розвитку в умовах переходу до ринкової економіки неможливе без використання сучасних форм та інструментів розрахунково-платіжних відносин, аналіз перспектив розвитку еквайрингу в Україні є надзвичайно актуальним.

Отже, для використання переваг еквайрингу в Україні стало необхідним і вчасним вирішення на державному рівні проблем стимулювання безготівкових операцій та обов'язкове застосування установами торговельної сфери даних операцій. І хоча українськими кредитно-фінансовими установами еквайринг використовується ще в недостатніх обсягах, але останнім часом з розвитком банківської системи дані послуги стають привабливими для споживачів та суб'єктів господарської діяльності торговельної сфери України не тільки як форма захисту від ризиків, але й як засіб оптимізації фінансових потоків банку та модернізації банківського бізнесу в цілому, що без сумніву є стійкою передумовою для розвитку вітчизняного ринку еквайрингових послуг.

Інфраструктура обслуговування карткового бізнесу у 2012 році теж зростала, що дало можливість забезпечити достатній рівень сервісу користувачам відповідних послуг. З початку 2012 року загальна кількість банкоматів збільшилась на 3 155 од. або на 9,6% (до 36 152 од.), що дало змогу зберегти показник забезпеченості інфраструктурою майже на рівні попереднього року (1 банкомат на 1,2 тис. держателів платіжних карток на початок 2013 року). При цьому зростання кількості торговельних терміналів (+ 41,4% у 2012 році) випередило темпи збільшення емісії самих карток. Рівень забезпечення

торговельними терміналами порівняно з 2011 роком покращився – станом на 01.01.2013 р. 1 торговий термінал забезпечує обслуговування 331 держателя платіжних карток; роком раніше – 371 [75].

Розвиток карткового бізнесу стимулювали як самі банківські установи (які намагались покращити диверсифікацію джерел доходів та підтримувати конкурентні ринкові позиції), так і дії регуляторних органів. У вересні 2012 року було ухвалено Закон “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків”, який визначає порядок ведення Національним банком України реєстру платіжних систем і систем розрахунків, порядок емісії та використання електронних грошей. Для популяризації електронних розрахунків міжнародні платіжні системи впродовж року знижували розмір комісії за користування картками.

Банки та платіжні системи в 2012 році показали максимум винахідливості, пропонуючи власникам карток нові продукти та сервіси. Черговою новинкою в технологіях здійснення карткових платежів порадувала українських власників пластику міжнародна платіжна система Visa. Йдеться про випуск безконтактних карток Visa payWave у відповідь на аналогічний продукт від MasterCard, запропонований споживачам роком раніше. І хоча Visa payWave була анонсована на українському ринку ще в березні 2012 р., фактично з’явилася лише в кінці жовтня 2012 р., коли про початок випуску таких карток заявив Укрексімбанк.

Технологія Visa payWave дозволяє здійснювати платежі майже миттєво одним рухом у всіх торгових точках, обладнаних безконтактними зчитувальними пристроями. При цьому картку не потрібно “прокатувати” або вставляти у платіжний термінал, а при транзакціях на суму до 200 гривень – розписуватися на чеку або вводити ПІН-код. Більш того, картку можна підносити до безконтактного зчитувача, не виймаючи з гаманця.

Найпрестижніша картка MasterCard World Signia серед карткових продуктів MasterCard була випущена державним Ощадним банком України. Вона передбачає надання послуг персонального менеджера, індивідуальні банківські тарифи на обслуговування, нарахування процентів на залишок коштів по

картковому рахунку, Інтернет-банкінг тощо. Крім того, держатель картки MasterCard World Signia отримує сучасні сервіси та привілеї від кращих світових компаній – готелів, ресторанів, торговельно-розважальних центрів у межах України та за кордоном. Програма лояльності включає безкоштовне надання картки Priority Pass та послуги «Консьєрж сервіс». Картка Priority Pass від Ощадбанку – це відпочинок у VIP-залах більш ніж 600 аеропортів світу. “Консьєрж-Сервіс” – спеціальна служба інформаційно-сервісної підтримки, аналог особистого секретаря, що надає клієнту усю необхідну інформацію в будь-якій точці світу в режимі 24/7. Послуга дає змогу істотно економити час клієнтів в організації комфортного відпочинку, ділових зустрічей і подорожей. Програма охоплює широкий перелік інформаційно-консультаційних послуг, спрямованих на задоволення найрізноманітніших потреб клієнтів банку.

Найбільш вагомими подіями карткового ринку України в 2012 році були наступні [75].

Внесення змін у Закон України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні”. Даний закон спричинив багато змін, а найбільш глобальні серед них торкнулися міжнародних платіжних систем щодо оплати їхніх послуг українськими банками у гривні.

Надання Державній податковій службі права контролю торговельно-сервісних підприємств щодо дотримання зобов’язань з приймання для оплати платіжних карток. Це має додатково мотивувати всіх торговців до встановлення терміналів для оплати картками. І хоча наразі не йдеться, що картою можна розрахуватися скрізь, хоча позитивні тенденції спостерігаються. Але тепер виникла інша проблема: невеликі торговці бажають привести свою діяльність у відповідність із законодавством України (встановити термінали для приймання карток), але банки відмовляють їм через невеликі, на їхній погляд, заплановані обороти за терміналом.

Зниження міжбанківської комісії, яку виплачує банк, що випустив картку, банку-власнику банкомата за проведені операції зняття готівки, призвело до того, що виникне нерентабельність розвитку банкоматних мереж, що, ймовірно,

спричинить значне скорочення кількості банкоматів. Щоб при цьому не залишити своїх клієнтів без грошей, набирає популярності скасування комісії за зняття готівки в «чужих» банкоматах.

Таким чином, завдяки запровадженню досягнень науково-технологічної революції в сфері розрахунково-платіжних відносин відбулося значне зменшення витрат і труднощів, що пов'язані з перерахуванням грошей, оскільки в даний час електронні гроші можуть переміщуватися через телекомунікаційні канали, швидко й ефективно оброблятися комп'ютерами. Без сумніву, інформатизація для банків та «терміналізація» торговельної сфери не повинна бути самоціллю, а перш за все засобом максимізації прибутку і розширення ринкового сегменту. Характерною рисою сьогодення є, зокрема, особливий динамізм у зміні форм і методів державного регулювання кредитно-фінансової сфери: банки повинні оперативно реагувати на будь-яку зміну юридичних норм, що регламентують їх діяльність для того, щоб перебудовувати відповідним чином свою ринкову стратегію. Комп'ютерна технологія є ідеальним засобом для подібного роду моніторингу й аналізу [33, с. 169].

Загалом платіжна система України розвивається швидкими темпами, що забезпечується, насамперед, за рахунок реалізації банківськими установами зарплатних та пенсійних проектів. Основними напрямками подальшого розвитку ринку платіжних карток має бути впровадження більш захищених чіпових карток, розповсюдження частки кредитних карток, покращення договірних умов щодо зарплатних карток.

2.3. Оцінка впливу ризиків на надійність платіжних систем

Платіжним системам притаманний значний рівень ризику в кількох областях, що пояснюється обсягом та розміром виконуваних у цих системах операцій. Цей ризик стосується і учасників, що здійснюють перекази коштів, і операторів системи. Ризики платіжної системи мають широкий спектр: на них наражаються платіжні інструменти, системи доставки, зв'язку, механізми

клірингу та розрахунків, а також грошово-кредитний сектор економіки.

Ризики необхідно розглядати в сукупності з чинниками, оскільки лише шляхом зменшення рівня невизначеності інформації щодо цих чинників можна створити досконалу систему управління ризиками (рис. 2.10). Поділ на чинники фінансових і чинники нефінансових ризиків дає змогу оцінювати стан системи з двох сторін: внутрішньої – щодо технології розрахункових операцій, які повністю залежать від діяльності учасників системи платежів, і зовнішньої, яка не залежить від поведінки контрагентів платіжної системи. Це має надзвичайно важливе значення для розробки методів і механізмів управління ризиками. Аналіз ризиків платіжних систем також доцільно проводити виходячи з розширеної класифікації ризиків за сферами їх виникнення, механізмами розрахунків, розподілом їх у часі, що дає можливість оцінювати ступінь кожного з видів фінансового ризику і, відповідно, здійснювати вибір методів управління ними.

Фінансові ризики в платіжних системах виникають в разі настання невизначеної ситуації щодо можливості остаточного розрахунку.

Фінансовий ризик платіжної системи трактується як імовірність настання непередбаченої ситуації, пов'язаної з діяльністю учасників платежів на платіжній фазі операції, що призводить до порушення грошових потоків через невизначеність щодо остаточного виконання платіжних зобов'язань [61, с. 121]. Оскільки фінансові ризики є результатом виконання зобов'язань у процесі переказу грошових коштів (особливо стосовно зобов'язань банків, які виконують роль фінансових посередників), найчастіше саме ці ризики є ризиками платіжної системи. До фінансових ризиків належать:

- ризики ліквідності;
- кредитний ризик;
- розрахунковий ризик;
- системний ризик;
- моральний ризик.

Рис. 2.10. Схема чинників ризиків платіжних систем [17]

Кредитний ризик – це ризик того, що учасник операції, який має виплатити кошти, виявиться не в змозі виконати розрахунок за своїми зобов'язаннями у

визначений термін внаслідок своєї повної або часткової неплатоспроможності [17, с. 254].

В контексті платіжної системи основна увага приділяється саме ризику невиконання платіжних зобов'язань. Окрім цього, кредитний ризик може також виникати на кожному етапі платіжного процесу, оскільки банківські установи або клієнти їх, що позичають кошти під час платіжного процесу, можуть виявитись нездатними повернути кошти з причин, що не пов'язані з їх платіжною діяльністю.

Ризик ліквідності суттєво відрізняється від кредитного ризику, оскільки кредитний ризик пов'язаний з можливістю збитків, які можуть бути розподілені між тими, хто вступав у відносини з учасником платіжної системи, який не виконує своїх зобов'язань. Ризик ліквідності переважно означає відсутність достатніх коштів. Ризик ліквідності виникає у тому разі, коли учасник операції, що заборгував грошові кошти, ймовірно не зможе виконати свої зобов'язання у повній мірі у визначений термін внаслідок недостатньої кількості високоліквідних активів [80, с. 92].

Розрахунковий ризик утворюється в системах, які працюють із використанням взаємозаліку платежів. Ним передбачається можлива відсутність коштів при врегулюванні чистих позицій учасників, що утворилися протягом дня.

Оскільки в умовах глобалізації посилюються інтеграційні процеси, особливу увагу при визначенні ризиків набуває системний ризик. Неспроможність одного з учасників системи своєчасно виконати розрахунок за своїми зобов'язаннями може спричинити невиконання зобов'язань іншими учасниками. Саме такий вид ризику зумовлює загрозу для всієї платіжної системи.

У випадку, коли учасники системи не вживатимуть ніяких заходів для зниження рівня ризику або сподіваються на те, що інші учасники чи центральний банк як гарант покриє їхні зобов'язання без належного забезпечення настає моральний ризик.

Одним із різновидів не фінансових ризиків є правові ризики. До таких ризиків належать недосконала правова база, підроблення фінансових документів,

шахрайство, помилки.

Операційні ризики виникають через можливість порушень системи обробки даних, оскільки діяльність платіжних систем залежить від захищеності, безпеки та безперебійності функціонування систем обробки та передачі даних. Зростання автоматизації операцій призводить до зростання залежності від технологічного забезпечення та більш високого рівня вразливості у випадках технічних порушень [17, с. 255].

Ефективна платіжна система, що передбачає визначені права й обов'язки користувача, повинна скоротити ризики до мінімуму. Найбільш розповсюдженими у платіжних системах розвинутих країн існують два підходи щодо обмеження ризику, що спрямовані на:

- обмеження обсягу розрахунків;
- забезпечення надійності розрахунків [52, с. 190].

Стосовно обмеження обсягу розрахунків виокремлюють юридичні та процедурні підходи. Юридичний підхід сприяє забезпеченню визначеності правового статусу кінцевої чистої позиції. За допомогою раціональної правової процедури взаємозаліку можна гарантувати ситуацію, за якої належна до розрахунку сума узгоджується з чистою позицією, вирахованою в межах системи [69, с. 164].

Обмеження також можуть встановлюватись на двосторонній основі двома учасниками або на багатосторонній основі між одним учасником та всіма іншими учасниками системи. Можливим є також комбінований підхід, коли сумарна дебетова позиція обмежується певною сумою, розподіл якої між різними учасниками контролюється за допомогою двосторонніх лімітів. Перевага використання двосторонніх лімітів полягає у тому, що учасники можуть самостійно регулювати розміри ризику потенційних збитків, які вони готові допустити стосовно різних учасників [81, с. 97].

Важливе значення має управління ризиками. Процес менеджменту ризиків передбачає ідентифікацію оцінку ризиків, вибір методів управління ризиком та їх застосування, кінцевою метою чого є досягнення оптимального для підприємця

співвідношення прибутку і ризику. Серед способів управління ризиками, залежно від спеціальних прийомів, можна виділити дві групи: організаційно-технічні способи управління, які охоплюють заходи уникнення ризику, зниження його рівня; фінансово-договірні способи самостійного протистояння ризикам, передавання ризику, страхування ризиків і, як наслідок, – забезпечення інформаційної безпеки платіжної системи.

У процесі розроблення та реалізації заходів щодо мінімізації ризиків у платіжних системах керуються загальними принципами. До них належать, зокрема, такі [80, с. 94]:

- рішення мають відповідати ринковим вимогам;
- ризиком повинні управляти ті, хто має найкращі можливості робити це з мінімальними витратами;
- потрібно виявляти гнучкість у визначенні шляхів досягнення поставленої мети;
- вирішення технічних питань, за винятком визначення стандартів та відносин із центральним банком, краще залишити на розсуд учасників. Технічні стандарти не можна нав'язувати;
- використані заходи повинні стимулювати найбільш економічні вирішення проблеми управління ризиком;
- бажані оприлюднення частоти помилок, їх характерних особливостей, випадків шахрайства, а також централізований аналіз параметрів та причин помилок;
- жодна окрема особа не повинна мати повноваження затверджувати (вводити) і надсилати платіжні інструкції;
- варто звести до мінімуму можливості вносити зміни в платіжні інструкції та платіжну інформацію;
- необхідна періодична перевірка заходів протидії шахрайству із внесенням необхідних змін у платіжний процес.

З метою захисту своїх членів платіжна система здійснює оцінку наступних видів ризиків: ризик держави члена платіжної системи, ризик члена платіжної

системи, ризик виду карток платіжної системи, ризик торгової марки та ризик клірингу і взаєморозрахунків.

За допомогою системи рейтингових оцінок потенційного ризику держави-члена платіжної системи оцінюється ризик держави. Ризик членів оцінюється за допомогою платіжної системи для нових членів, які отримують основну ліцензію або у випадку зміни статусу асоційованого члена на основного. Ризики видів платіжних карток залежать від різноманітності дебетових та кредитних платіжних інструментів, які використовує член платіжної системи. Ризики клірингу і розрахунків оцінюються відповідно до обраної технології розрахунків. Кліринг та розрахунки можуть виконуватись центральним процесингом платіжної системи без розподілу на внутрішній та міжнародний кліринги і міжбанківські розрахунки, або з розподілом на кліринг та розрахунки за міжнародними та на кліринг і розрахунки за внутрішніми трансакціями [81, с. 98].

Ризики розрахунків банків-членів платіжної системи визначаються за формулою [80, с. 96]:

$$P_{\sigma} = P_{em} + P_{екв} + P_{\Pi} \quad (2.1)$$

P_{σ} – потенційний ризик банку-члена;

P_{em} – потенційний ризик з емісії (внутрішній або міжнародний);

$P_{екв}$ – потенційний ризик по еквайрингу;

P_{Π} – потенційний ризик з повернення.

Потенційний ризик емісії розраховується як загальна сума за всіма трансакціями, яку повинен емітент відшкодувати еквайру з врахуванням кількості днів, що потрібно для повного розрахунку з банком-еквайром.

Потенційний ризик еквайрингу визначають із розрахунку того, що при банкрутстві еквайра його підприємства повинні отримати кошти за всіма здійсненими ними трансакціями. Оцінка потенційного ризику розраховується виходячи із середньої кількості днів, що необхідні для розрахунків еквайра з підприємствами торгівлі та послуг. У даному випадку необхідним є врахування

національних термінів перерахування коштів та категорії ризиків торговців за сферами їх діяльності. Потенційний ризик повернень визначається із розрахунку загальної суми коштів, яку повинен еквайр повернути емітенту за неакцептовані трансакції з врахуванням кількості днів, що потрібні для повного розрахунку з банком-емітентом.

Таким чином, зазначимо, що в умовах сьогодення платіжні організації застосовують різноманітні засоби з метою захисту від ризиків. Зокрема, з метою запобігання кредитних ризиків здійснюють перевірку платоспроможності суб'єкта; проводять реструктуризацію боргу; коригування параметрів угоди; зменшують ліміт кредитування; відмовляються від здійснення активних операцій.

Щодо зниження ризику ліквідності засобами захисту є: залучення довгострокових пасивів; зниження питомої ваги ризикових активів; рефінансування зі сторони центрального банку; утримання заставного забезпечення; використання міжбанківських позик.

З метою захисту від системного ризику відбувається встановлення відкритих правил платіжних систем; здійснюється контроль за діяльністю учасників платіжних систем; визначаються обмеження для учасників з низькою довірою.

Платіжні організації, щоб захистити свою діяльність від морального ризику здійснюють напрацювання норм відповідальності за порушення умов розрахунків; встановлюють обмеження використання коштів центрального банку при гарантуванні розрахунків.

Зменшити ймовірність виникнення ризиків платіжних систем можливо з використанням наступних заходів:

- удосконалення законодавства стосовно відповідальності кредитора за своєчасне погашення власних зобов'язань;
- збільшити забезпечення майбутніх зобов'язань зі збільшенням обсягів платежів;
- зменшити обсяги рефінансування банківських установ зі сторони Національного банку України та впровадити взаємо кредитування в межах

платіжної системи;

- покращити регулювання та нагляд за діяльністю учасників розрахунків;
- застосовувати економіко-математичні методи в процесі прогнозування фінансового стану учасників та ймовірності виникнення ризиків платіжних систем.

Платіжна система повинна мати добре продуману стратегію захисту інформації. Необхідно зосередити увагу на тому, що розроблення заходів охорони, технологічних та програмно-апаратних засобів захисту здійснюється платіжною організацією відповідної платіжної системи, її членами або іншими установами на їх замовлення.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Спільні дії міжнародних платіжних систем та комерційних банків на ринку карткових платіжних інструментів полягають у розробці платіжних функцій банківських платіжних карток, обґрунтуванні територіального розширення мережі їх використання, визначенні механізму просування карткових продуктів серед споживачів. У комплексі платіжна система та комерційні банки намагаючись отримати прибуток здійснюють перелік заходів, кінцевою метою яких є збільшення обсягів продажу, якості клієнтури та зростання руху коштів по банківським платіжним карткам. Найбільш використовуваними на території України міжнародними платіжними система є: Visa; MasterCard; American Express; DinersClub; E-Gold; SWIFT; Thomas Cook тощо. Внаслідок появи міжнародних платіжних систем виникають і їх похідні – Міжнародні системи електронних платежів такі як PayPal, Webmoney тощо, що робить платіжні системи в країні ще більш гнучкими та адаптивними до ринкових умов.

Сучасному етапу розвитку ринку платіжних карток в Україні властивий ряд характеристик. Серед них виділяють наступні: активна участь у міжнародних карткових платіжних системах; розвиток вітчизняних платіжних систем, що потребує ретельного визначення правил і процедур обігу вітчизняних платіжних карток; зростання обсягів платежів по пластиковим карткам; зростання об'єму емітованих карток; вдосконалення нормативно-правової бази з метою підвищення ефективності функціонування ринку карткових платіжних інструментів в Україні та спрощення його взаємодії з міжнародними платіжними системами; зростання значення еквайрингу.

Функціонування платіжних систем пов'язано з ризиками як для учасників, що здійснюють перекази коштів, так і для операторів системи. Різновидами фінансового ризику платіжної системи є кредитний, розрахунковий, ризик ліквідності, переукладення угоди, ризик витрат та системний ризик. Для управління ризиками необхідне систематичне і регулярне їх дослідження. Процес менеджменту ризиків передбачає їх ідентифікацію та оцінку, вибір методів

управління ризиком та їх застосування.

Для ефективної роботи системи необхідна підвищена відповідальність та організація всіх її елементів. Центральний банк країни повинен вести постійний контроль за додержанням норм проведення операцій, надавати рекомендації щодо вдосконаленням внутрішньої платіжної системи, забезпечувати діяльність міжнародних платіжних систем адекватною правовою базою, що призвело б до поживлення функціонування платіжних систем на міжнародному рівні.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

3.1. Застосування електронних грошей у діяльності платіжних систем

Останнє десятиріччя характеризується появою інноваційних продуктів для здійснення платежів, чому певною мірою сприяє науково-технічний прогрес і розвиток фінансового ринку.

Внутрішні та транскордонні роздрібні платежі, які виконуються з використанням новітніх платіжних продуктів, збільшуються як за кількістю, так і за обсягами. Нові платіжні інструменти не з'являються випадково за бажанням розробників, їх поява – об'єктивний процес, викликаний новими незадоволеними потребами і підвищеними вимогами до ефективності та надійності платежів.

Традиційні технології банківського обліку операцій, пов'язані з ідентифікацією клієнта, виявляються дорогими для систем масових платежів, які здебільшого обробляють операції з невеликими сумами. Для вирішення питання ефективності та конфіденційності платіжних трансакцій необхідно відмовитися від зберігання та передавання конфіденційних відомостей при віддаленому здійсненні тих угод, які не потребують ідентифікації клієнта. Безпека без ідентифікації може бути легко реалізована за допомогою електронного платіжного засобу на пред'явника, що випускається в обіг без відкриття банківського рахунку. Саме таким платіжним засобом є електронні гроші.

Електронні гроші – це вартість, яка зберігається в електронному вигляді на таких пристроях як чіпова картка або накопичувач на жорсткому диску персонального комп'ютера [1, с. 9].

З технічного погляду електронні гроші – це електронний запис про певний обсяг вартості, який захищений відповідними криптографічними алгоритмами. Відповідно до сучасного стану розвитку інформаційних систем і технологій електронні гроші можуть функціонувати на основі карток та на програмній основі.

З юридичного погляду електронні гроші є грошовим зобов'язанням емітента, який повинен обміняти їх на традиційні гроші за вимогою пред'явника.

У серпні 1998 р. Європейський центральний банк (ЄЦБ) опублікував “Доповідь про електронні гроші” [7, с. 33], де вперше приводиться визначення поняття е-грошей: “електронні гроші в широкому змісті визначаються як електронне зберігання грошової вартості за допомогою технічного пристрою, яке може широко застосовуватися для здійснення платежів на користь не тільки емітента, але й інших фірм і яке не вимагає обов'язкового використання банківських рахунків для проведення трансакцій, а діє як наперед оплачений інструмент на пред'явника”. 18 вересня 2000 р., була прийнята Директива ЄС №2000/46/ЕС “Про діяльність в сфері електронних грошей і пруденційний нагляд над інститутами, що займаються цією діяльністю” [21]. В ній дано уточнене визначення е-грошей як грошової вартості, “що являє собою вимогу до емітента, яка: 1) зберігається на електронному пристрої; 2) емітується після отримання коштів в розмірі не менше, ніж грошова вартість, що емітується; 3) приймається як засіб платежу не тільки емітентом, але й іншими фірмами”.

Вперше поняття електронних грошей в Україні було закріплено постановою правління Національного банку України “Про затвердження Положення про електронні гроші в Україні” від 25.06.2008 р. № 178, яке визначало електронні гроші як одиницю вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими, ніж емітент, особами і є грошовим зобов'язанням емітента. Право здійснювати випуск електронних грошей в Україні закріплювалося виключно за банками. Водночас для інших юридичних осіб, які здійснювали випуск електронних грошей і не були банками, вимагалось привести свою діяльність у відповідність до вимог Положення протягом одного року з дня набрання чинності постановою НБУ від 25.06.2008 р. №178.

Однак кардинальних змін у діяльності емітентів електронних коштів після прийняття Постанови не відбулося. Більше того, 4 листопада 2010 р. постановою правління НБУ № 481 вказане Положення було скасовано, а замість нього прийнято нове, яким встановлювалися менш жорсткі вимоги до емітентів

електронних грошей. Так, Положення про електронні гроші, затверджене постановою правління НБУ від 04.11.2010 р., скасувало вимогу попереднього Положення щодо віднесення права емісії електронних грошових коштів до виключної компетенції банків, надавши відповідні повноваження й іншим юридичним особам. Електронні гроші відповідно до нового Положення трактуються як одиниця вартості, що приймається як засіб платежу. Таке прирівнювання електронних одиниць вартості до засобу платежу не повною мірою узгоджується з чинним законодавством. Закон України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” від 05.04.2001 р. № 2346-III оперує терміном “платіжний інструмент”, що визначається як засіб певної форми на паперовому, електронному чи іншому виді носія інформації, використання якого ініціює переказ коштів з відповідного рахунка платника [28]. Чинне Положення про електронні гроші встановлює, що особа, яка має намір створити систему електронних грошей та здійснювати випуск електронних грошей, зобов’язана узгодити з НБУ правила системи електронних грошей до здійснення випуску електронних грошей [66].

Серед основних принципів (а одночасно і переваг) застосування систем електронної готівки необхідно виділити наступні:

- реалізація права на конфіденційність (більшість транзакцій відбувається анонімно або ж інформація про них може бути відома тільки обмеженій кількості уповноважених осіб чи організацій);
 - високий рівень збереження цілісності інформації;
 - ідентифікація учасників та їх прав контрагентами;
 - авторизація (автоматична оцінка достовірності транзакції системою);
 - можливість оплати різними платіжними засобами;
 - технологічність виконання мікро платежів;
 - гарантування ризиків продавця (за рахунок спеціальних угод між продавцями і платіжною системою про розподіл ризиків між учасниками);
- мінімізація оплати транзакції (популяризує систему, незважаючи на те, що транзакція оплачується навіть при подальшій відмові від операції) [54, с. 49].

Експерти вважають, що е-гроші не користуються особливою популярністю у масового користувача через відсутність реальної мережі їх застосування. Ще одну причину їх невеликої поширеності вбачають в тому, що така схема грошового обігу потребує окремого регулювання з боку центральних банків. Ряд аналітиків основні причини вбачають в активній протидії з боку міжнародних платіжних карткових систем, які для утримання клієнтів взяли на озброєння ідеї електронної готівки і створюють свої системи е-грошей на основі “електронних гаманців” на смарт-картках (поняття електронного гаманця та смарт-карток з “підзарядкою” було введено в проєкті DigiCash). Гаманець і картка можуть періодично поповнюватися “готівкою” з банківського рахунку клієнта безпосередньо в банку, через банкомати або дистанційно (в т.ч. через Інтернет). Картка може також заряджатися “грошима” з гаманця. Переваги такого способу розрахунків очевидні – навіть при втраті картки, клієнт може позбавитися лише невеликої суми грошей. А в разі втрати звичайної пластикової картки і попадання її до рук зловмисника збитки клієнта і банку можуть бути значними [34].

Електронні гроші конкурують і зі звичайними банківськими платежами, і з системами переказів, платіжними картками, а по окремих одержувачах ще й з платіжними терміналами.

Однією із особливостей електронних грошей, у порівнянні з традиційними видами грошей, є обмеженість щодо виконання ними функцій засобу платежу і засобу обігу. Як засіб платежу електронні гроші мають суттєві технічні обмеження: можливість їх приймання залежить від технічної оснащеності торговців. Щодо виконання функції збереження вартості, обмежена, оскільки проценти за електронними грошима не нараховуються.

Електронні гроші у якості платіжного інструменту визначають розвиток економіки та суспільства. Вони дозволяють забезпечити універсальний обмін між власниками товарів і послуг, забезпечують функціонування кредиту та державних фінансів. Основними наслідками впливу електронних платежів на економіку країни є наступні:

1. Поширення електронних платежів стимулює споживання домогосподарств.

Електронні гроші дають доступ до всіх коштів на рахунку, що робить споживання більш зручним і збільшує його обсяги. У свою чергу, збільшення споживання призводить до збільшення зайнятості та економічного зростання (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Вплив електронних платежів на споживання та економічне зростання

2. Позитивно розвиток електронних грошей впливає на фінансову систему та монетизацію економіки. Оскільки впровадження даних грошей сприяє залученню коштів населення та компаній у банківську систему та відповідно зменшує обіг грошей. Завдяки цьому відбувається зростання рівня охоплення населення фінансовими послугами, що зменшує непродуктивні готівкові заощадження, стимулює розвиток малого бізнесу, тим самим зменшуючи роль тіньових операцій (рис. 3.2).

3. Запровадження електронних грошей означає скорочення операційних витрат економіки та держави в цілому. Обслуговування готівкової платіжної системи пов'язане з витратами, які покриваються суспільством. До цих витрат відносять: витрати центрального банку на друкування паперових грошей та обслуговування розрахунків; витрати держави на здійснення нагляду; витрати часу споживачів та підприємств на облік і проведення розрахунків; витрати банківських установ на підтримання інфраструктури грошового обігу. На відміну від готівкових грошей електронні є менш витратними. Зокрема, при електронних розрахунках споживачі витрачають менше часу на проведення трансакції.

Підприємства роздрібної торгівлі не несуть витрат на інкасацію та зберігання готівки, тим самим можуть більше обслуговувати клієнтів та несуть менше ризиків при отриманні коштів.

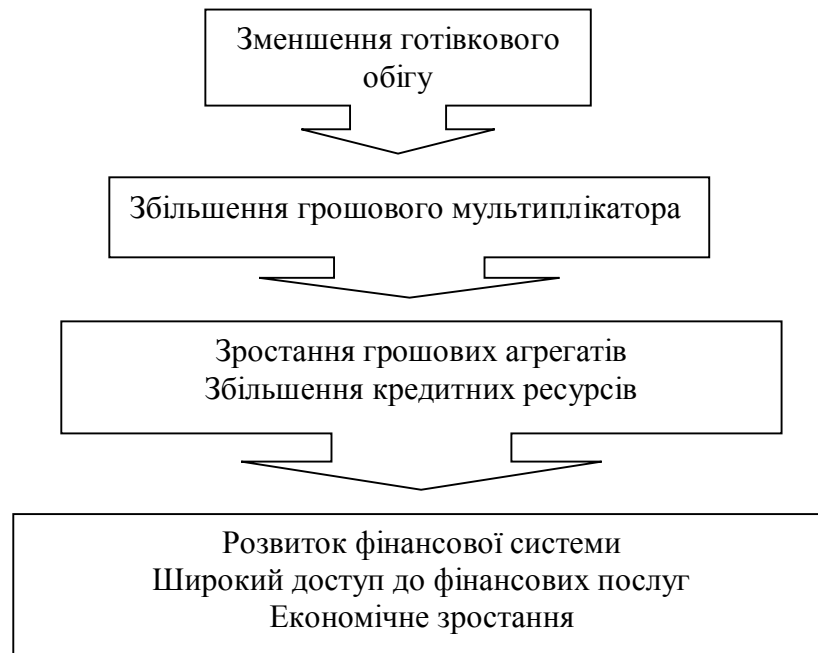

Рис. 3.2. Економічний ефект електронних грошей

4. Електронні платежі мають вагомe значення для розвитку туризму та електронної комерції. Оскільки, зменшуються ризики, пов'язані з перевезенням великих сум грошей, а процес замовлення квитків та бронювань місць в готелях значно спростились.

Поява електронних грошей у діяльності платіжних систем пов'язана з наступними їх перевагами [1, с. 12]:

- доступність, яка полягає у тому, що користувач електронних грошей здійснює розрахунки через мережу Інтернет та комп'ютер. Тоді як використання традиційних банківських послуг здійснюється через банківську установу або банкомат;

- зручність. Користувач має доступ до електронного гаманця в режимі 24/7 і веде свій бізнес без прив'язки до банківської системи країни;

- безпечність. Система електронних грошей дозволяє забезпечити достатній

рівень захисту особистих даних і коштів користувача від здійснення шахрайських дій зі сторони третіх осіб;

- оперативність. Розрахунки електронними грошима проходять миттєво і гарантовано;

- анонімність. Система електронних грошей потребує від користувача мінімальних особистих даних і дозволяє проводити анонімні платежі.

В умовах сьогодення українці можуть продавати та купувати товари, переказувати кошти за допомогою таких систем, як WebMoney, “Яндекс.Деньги”, RBK Money, E-Gold, LiqPay, Z-Payment, Paypal, Liberty Reserve, Moneybookers тощо [34]. Такий розвиток ринку електронних грошей є свідченням еволюції вітчизняного бізнесу, його поступового наближення до світових стандартів.

За даними НБУ, станом на 01.01.2012 року загальна сума емітованих електронних грошей становила 4,13 млн. грн. У 2011 році обсяг ринку електронних грошей склав 2,5 млрд. гривень, тоді як в 2009 році він становив лише 1,3 млрд. гривень, а в 2007 році – 250 млн. гривень. Сума електронних грошей, на яку користувачі здійснили операції з метою оплати товарів (обіг електронних грошей), за три квартали 2012 року (1,164 млн. гривень) збільшилася майже в десять разів у порівнянні з показником за весь 2011 рік (116 млн. гривень). Лідером за обсягом використання електронних грошей є система “ГлобалМані”. До 2014 року обіг, за прогнозом Державної податкової служби України, досягне 15 млрд. гривень [75].

На сьогоднішній день за узгодженими з НБУ правилам випуск е-грошей здійснюють: ВіЕйБі Банк (система е-гроші – “Максі”), Фідобанк (МоpеХу), Ощадбанк (ГлобалМані). Окрім того, в цьому переліку банки-члени міжнародної платіжної системи Visa International – Кредитпромбанк і Південний, а також банки-члени НСМЕП – Імексбанк, Львів, Фолькс-Банк, ЧБРР, Полікомбанк, Меркурій, Демарк, Хрещатик, Експрес-Банк і Міжнародний інвестиційний банк [75].

Загалом можна дійти висновку, що вимоги до функціонування систем електронних грошей в Україні мають досить загальний характер і не є надто

жорсткими, а звідси виникають і недоліки платіжних систем:

1. Емісія електронних грошей гарантується винятково емітентом, держава не дає ніяких гарантій збереження їхньої платоспроможності. Це приводить до того, що електронні гроші не рекомендується використовувати для здійснення великих платежів, а також для нагромадження істотних сум протягом тривалого часу. Тобто електронні гроші в першу чергу платіжний, а не накопичувальний засіб.

2. Електронні гроші існують тільки в межах тієї системи, у рамках якої вони емітовані. Також електронні гроші не є загальноприйнятим платіжним засобом, обов'язковим до прийому. Через це всі платежі, що ви можете зробити за допомогою ваших електронних грошей, зводяться до того набору, що надає вам оператор системи, довільні платежі в рамках системи неможливі. Це дуже обмежує застосування електронних грошей досить спеціальними випадками, утім розвиток систем привів до того, що покривається досить широкий спектр побутових платежів.

Крім того, використовуючи такі системи, можна вести бізнес фактично без оподаткування. Реєстрація у таких системах потребує ідентифікації особи, що має намір стати користувачем (надання паспортних даних). У подальшому можливе здійснення між користувачами операцій, які підлягають оподаткуванню (купівлі-продажу товарів тощо), без сплати податків відповідно до вимог чинного законодавства. При цьому рух коштів на “електронному гаманці” користувачів багатьох із подібних систем фактично залишається поза зоною досяжності податкових та інших правоохоронних та контролюючих органів.

З метою широкого розповсюдження електронних грошей в Україні, необхідним є врегулювання законодавчих норм щодо безготівкових розрахунків, створити контролюючі органи, які будуть попереджувати порушення у сфері такого грошового обігу та провадити таку фінансову політику, яка б не дозволила активному зростанню грошового обороту негативно вплинути на інфляційні процеси в економіці. Вирішення зазначених проблем дозволить прискорити платежі, мінімізувати ризики їх проведення, спрямувати вивільнені ресурси на

фінансовий ринок, що підвищить рівень довіри населення до електронних розрахунків, пришвидшить темпи впровадження платіжних систем та в цілому покращить ефективність банківської системи та наблизить її до високих інформаційних інновацій.

Таким чином, розширення застосування електронних грошей, незважаючи на певні недоліки, має незаперечні переваги такі як зручність, висока швидкість, можливість передачі третім особам. Окрім цього, системи електронних платежів значно розширюють можливості невеликих організацій, чиї витрати на операції з готівкою значно вищі порівняно з цифровими, включаючи зберігання й транспортування. Використання мережі Інтернет дозволяє продавцям забезпечити вихід на ринки з більш низькими витратами на маркетинг і рекламу, для банківських установ є привабливим, оскільки собівартість електронних трансакцій нижче від звичайних..

3.2. Організація безпеки функціонування міжнародних платіжних систем

Протягом останніх років спостерігається швидкий розвиток ринку платіжних систем в Україні. Кількісне зростання показників цього ринку одночасно супроводжується і його якісним розвитком. Зокрема, активно впроваджуються нові платіжні послуги та операції. Усе більшої популярності набувають електронні гроші. Зростає частка розрахунків, які здійснюються через мережу Інтернет. Емітуються мобільні платіжні інструменти, які дають змогу контролювати та управляти банківським рахунком, а також здійснювати платежі за допомогою мобільного телефону.

На сьогодні є необхідним впорядкування діяльності платіжних систем, використання електронних платіжних засобів, посилення контролю за функціонуванням платіжних систем і захист інтересів їх користувачів.

Порушення функціонування платіжної системи може призвести до тяжких

наслідків на фінансовому ринку, який вона обслуговує. Тому сьогодні гостро постає питання про забезпечення нормального функціонування і розвитку платіжних систем, інакше кажучи, про забезпечення безпеки платіжних систем.

Система заходів, спрямована на вирішення питання забезпечення безпеки платіжних систем, здатна ефективно функціонувати лише при скоординованому розвитку правової, організаційної та технічної складових. Аналіз відповідних джерел свідчить про те, що в Україні значна увага приділяється лише останнім двом. Разом з тим юридична чистота і прозорість схем, що використовуються тією чи іншою платіжною системою, є, з одного боку, певною гарантією від втрат для суб'єктів платіжних систем, а з іншого – дає змогу користувачам робити усвідомлений вибір тієї чи іншої системи з усіма юридичними наслідками. Усе це надає можливість позитивно впливати на ефективність функціонування економіки країни. Такі важливі позитивні характеристики правової сторони питання обумовлені тим, що саме право є головним регулятором суспільних відносин.

При створенні системи безпеки конкретної платіжної системи необхідно враховувати її специфіку, зокрема, класифікацію системи за роллю, організацією розрахунків і платіжних інструментів, які використовують для здійснення платежів. Лише врахування і розуміння цих важливих моментів дає змогу правильно створити модель можливих загроз і вибрати ефективні способи захисту, які повинні бути невід'ємною частиною платіжної системи і здійснюватися на усіх етапах створення та обробки платежів.

Поняття безпеки фахівцями платіжних систем трактується з точки зору [33, с. 270]:

- користувачів системи: незалежно від механізмів захисту, система повинна бути простою, сучасною і надійною, надавати нестандартні рішення складних проблем. Час передачі даних і сприйняття їх системою повинен бути коротким для того, щоб користувач мав змогу користуватися усіма функціональними можливостями системи;

- обслуговуючого персоналу системи: обслуговуючий персонал системи несе відповідальність за надійну та правильну роботу системи, тому його

розуміння безпеки системи є іншим явищем. Для того, щоб мати можливість керувати роботою системи та дотримуватись вимог безпеки необхідно надати кожному користувачу визначені ресурси системи. З цією метою необхідними є надійні механізми ідентифікації та встановлення прав доступу користувачів;

- фахівця з роботи системи: він повинен передбачити майбутні зміни у вимогах до користувачів під час модифікації системи з метою збільшення сервісних функцій системи.

Дослідивши різні трактування поняття “безпека” зазначимо, що під безпекою платіжних систем розуміють захист від несанкціонованого доступу до інформації, несанкціонованих змін інформації, несанкціонованих операцій з функціями платіжних систем.

Безпеку платіжних систем можна розглядати як таку, що складається із зовнішньої та внутрішньої безпеки. Зовнішня безпека включає захист системи від: втрати або модифікації інформації при стихійних лиха, а також від проникнення зловмисників ззовні з метою викрадення, отримання доступу до інформації або виведення системи з ладу. Метою внутрішньої безпеки є забезпечення надійних і зручних механізмів регламентування діяльності усіх користувачів та обслуговуючого персоналу, підтримання дисципліни доступу до ресурсів системи.

Створення надійної системи захисту розподіляють на наступні етапи [52, с. 230]:

- аналіз можливих загроз;
- розробка системи захисту;
- реалізація системи захисту;
- супроводження системи захисту під час експлуатації платіжної системи.

Усі зазначені етапи взаємопов'язані. У процесі впровадження та експлуатації платіжної системи необхідно постійно аналізувати достатність системи захисту та можливість виникнення загроз, які не були враховані під час першого етапу. Тому процес створення системи захисту є постійним і потребує уваги та безперервного ретельного аналізу роботи платіжної системи.

Розпочавши розроблення системи захисту для платіжної системи необхідним є аналіз можливих загроз. Вагомою загрозою для безпеки є несанкціонований доступ, тобто отримання користувачем доступу до об'єкта, на який він немає дозволу. Для реалізації несанкціонованого доступу використовуються два способи: подолання системи захисту або спостереження за процесами та аналіз інформації.

На наступному етапі, щодо розроблення системи захисту, формується система у вигляді єдиної сукупності заходів різного плану для протидії можливим загрозам. Дана система включає:

- правові заходи: закони, укази та інші нормативні документи, які регламентують правила роботи з платіжною інформацією, що обробляється, накопичується та зберігається в системі, та відповідальність за порушення цих правил;

- морально-етичні заходи: норми поведінки учасників розрахунків та обслуговуючого персоналу;

- адміністративні заходи: заходи організаційного характеру, які регламентують процес функціонування системи обробки платіжної інформації, використання її ресурсів, діяльність персоналу тощо;

- фізичні заходи захисту, які включають охорону приміщень, техніки та персоналу платіжної системи;

- технічні (апаратно-програмні та програмні) засоби захисту, які самостійно або в комплексі з іншими засобами забезпечують функції захисту: ідентифікацію користувачів, розподіл доступу, реєстрацію основних подій роботи системи, криптографічні функції та ін.

Розгляд основних принципів, яких необхідно дотримуватись при створенні системи захисту, оцінки ризиків, які можуть виникати при здійсненні загроз внаслідок порушень системи захисту зі сторони різних елементів платіжної системи здійснюється при розробленні політики безпеки. В даному контексті політика безпеки визначається як набір законів, правил та практичних рекомендацій, на основі яких здійснюється керування, захист і розподіл критичної

інформації в системі. Розробляючи політику безпеки необхідним є врахування специфіки саме платіжної системи порівняно з іншими інформаційними системами. Особливості платіжної системи обумовлені специфікою завдання, що виконується наступним чином [87, с. 110]:

- інформація, яка накопичується, обробляється та зберігається в платіжній системі є конфіденційною. В даному контексті необхідним є значна увага криптографічному захисту, використовуючи шифрування, фізичний захист приміщень, розподіл доступу в мережі, захист місць підключення до мереж зв'язку;

- інформація, яка здійснює рух у платіжній системі, не повинна втрачатись, дублюватись або модифікуватись. Тому необхідним є посилення вимог до надійності апаратного і програмного забезпечення, оперативного і повного відновлення інформації після збоїв у роботі;

- оброблення запиту не вимагає значних ресурсів системи, однак продуктивність системи повинна бути постійною та масштабною.

Основними принципами створення системи захисту для платіжних систем є наступні:

1) цілісність інформації, що передається в платіжній системі, та компонентів платіжної системи;

2) конфіденційність інформації під час її обробки, передавання та зберігання в платіжній системі;

3) неможливість відмови ініціатора від факту передавання та отримувачем від факту прийняття документа на переказ, документа за операціями із застосуванням засобів ідентифікації, документа на відкриття;

4) забезпечення постійного та безперешкодного доступу до компонентів платіжної системи особам, які мають на це право або повноваження, визначені законодавством України, а також встановлені договором [61, с. 151].

Вагому увагу серед механізмів захисту необхідно надавати наступним засобам:

1. Ідентифікація та авторизація суб'єктів та об'єктів платіжної системи, а

також усієї інформації. В даному контексті кожний суб'єкт і об'єкт платіжної системи повинен бути визначеним за допомогою присвоєного ідентифікатора або іншої інформації, що призначається кожному суб'єкту та об'єкту системи. Авторизація – це надання користувачам або процесам прав доступу до об'єктів системи після їх перевірки.

2. Здійснення контролю входу користувача до системи та керування системою паролів.

3. Реєстрація та аудит. Дані функції забезпечують отримання і аналіз інформації про стан ресурсів системи, реєстрацію дій, які можуть бути визнані як небезпечні ситуації, ведення журналу системи, який дає змогу оперативно фіксувати події, що відбуваються в системі.

4. Контроль за цілісністю, на увазі є захист від несанкціонованої модифікації суб'єктів системи. Тобто, це контроль за набір ідентифікаторів та контроль за послідовністю і повнотою процесів та режимів їх виконання.

5. Обмеження можливостей виконання ресурсів системи програмами, процесами і користувачами відповідно до політики безпеки. Даний контроль повинен виконуватись під час доступу до оперативної пам'яті, програм і підпрограм, наборів даних та до обладнання прямого або послідовного доступу.

Застосування відповідних механізмів захисту визначається структурою і технологією роботи платіжної системи в межах обраної політики безпеки.

Важливе значення для забезпечення безпеки має реалізація адміністративних заходів, які регламентують процес функціонування системи обробки платіжної інформації, використання її ресурсів, діяльність персоналу. Необхідною умовою створення надійної системи захисту є наявність таких заходів та чітке їх визначення. В даному контексті, одним із основних обов'язків для банківських установ є дотримання положень, інструкцій і нормативних документів в частині функціонування платіжної системи.

Таким чином, з метою забезпечення безпеки функціонування платіжної системи необхідним є використання наступних заходів:

- забезпечення фізичної та технологічної безпеки процесу виробництва

карток, процесування трансакцій та забезпечення процесу авторизації;

- шифрування інформації за картками при передачі каналами зв'язку;
- перевірка процесів зберігання, виробництва та відправки карток та PIN-конвертів;
- обмеження та розмежування рівнів доступу співробітників до інформації за картками в системі банку;
- контроль за дотриманням правил безпеки та збереження інформації в банку, процесинговому центрі;
- створення спеціалізованої структури, що аналізує ризики та безпеку карткового проекту.

З метою відвернення шахрайств та мінімізації ризиків слід вживати дієві заходи на таких етапах:

- вироблення загальної стратегії та цілей карткового проекту;
- ідентифікація клієнта під час оформлення заяви на виготовлення картки;
- виготовлення картки та отримання картки і PIN-коду клієнтом;
- упровадження програм із запобігання шахрайству;
- моніторинг операцій у режимі реального часу;
- захист фінансової інформації про рух коштів на карткових рахунках для забезпечення максимальної конфіденційності;
- робота з персоналом для виявлення спроб шахрайства на ранніх стадіях;
- виявлення та розслідування фактів здійснення шахрайських трансакцій;
- взаємодія з вищими ланками управління для оперативного процесу прийняття рішень;
- співпраця між банками та платіжними системами.

Вирішення зазначених завдань в процесі вдосконалення платіжної системи дозволить прискорити платежі, мінімізувати ризики їх проведення, оптимізувати рух коштів банків на кореспондентських рахунках, спрямувати ресурси, що вивільнилися, на фінансовий ринок і, зрештою, підвищити рентабельність діяльності банків.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Розвиток інформаційних технологій спричиняє появу нових можливостей для ведення бізнесу. Одна з них – розраховуватися за поставлені товари чи надані послуги електронними грошима. Доступ до електронних грошей здійснюється через пластикові банківські картки.

За допомогою електронних грошей можна онлайн поповнювати рахунки мобільних телефонних номерів усіх українських операторів; здійснювати електронні платежі всередині системи на рахунки фізичних і юридичних осіб; здійснювати міжбанківські платежі в національній валюті по Україні; оплачувати комунальні послуги онлайн.

З метою широкого розповсюдження електронних грошей в Україні, необхідним є врегулювання законодавчих норм щодо безготівкових розрахунків, створити контролюючі органи, які будуть попереджувати порушення у сфері такого грошового обігу та проводити таку фінансову політику, яка б не дозволила активному зростанню грошового обороту негативно вплинути на інфляційні процеси в економіці.

Порушення функціонування платіжної системи може призвести до наслідків на фінансовому ринку, який вона обслуговує. Тому сьогодні постає питання про забезпечення нормального функціонування і розвитку платіжних систем, інакше кажучи, про забезпечення безпеки платіжних систем.

З метою забезпечення безпеки функціонування платіжної системи необхідним є використання наступних заходів:

- забезпечення фізичної та технологічної безпеки процесу виробництва карток, процесування трансакцій та забезпечення процесу авторизації;
- шифрування інформації за картками при передачі каналами зв'язку;
- обмеження та розмежування рівнів доступу співробітників до інформації за картками в системі банку;
- контроль за дотриманням правил безпеки та збереження інформації в банку, процесинговому центрі;

- створення спеціалізованої структури, що аналізує ризики та безпеку карткового проекту.

При створенні системи безпеки конкретної платіжної системи необхідно враховувати її специфіку, зокрема, класифікацію системи за роллю, організацією розрахунків і платіжних інструментів, які використовують для здійснення платежів. Лише врахування і розуміння цих важливих моментів дає змогу правильно створити модель можливих загроз і вибрати ефективні способи захисту, які повинні бути невід'ємною частиною платіжної системи і здійснюватися на усіх етапах створення та обробки платежів.

ВИСНОВКИ

Дослідження ефективності міжнародних платіжних систем в умовах сучасних інформаційних технологій дозволило зробити ряд висновків науково-теоретичного та прикладного характеру:

1. Платіжну систему як один з інструментів безготівкової форми розрахунків доцільно розглядати в двох аспектах: функціональному та інституціональному. З погляду функціонального аспекту платіжна система є сукупністю механізмів, форм, методів, принципів організації переказу коштів від однієї особи іншій за законами, правилами та стандартами, що визначають права, обов'язки та відповідальність учасників. Інституціональний аспект дозволяє розглядати платіжну систему як сукупність інститутів, що законодавчо регулюються та забезпечують виконання боргових зобов'язань, які виникають у процесі економічної діяльності та формують у рамках системи умови для використання банківських платіжних карток обумовленого стандарту як платіжний засіб.

2. Відповідно до Закону України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” обробка та передача в межах України електронних та паперових документів на переказ, документів за операціями із застосуванням спеціальних платіжних засобів та документів на відкриття можуть здійснюватися за допомогою як внутрішньодержавних, так і міжнародних платіжних систем, Внутрішньодержавна платіжна система – платіжна система, в якій платіжна організація є резидентом та яка здійснює свою діяльність і забезпечує проведення переказу коштів виключно в межах України.

Міжнародна платіжна система – платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом і яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн та забезпечує проведення переказу коштів у межах цієї платіжної системи, у тому числі з однієї країни в іншу.

3. У світі існує низка платіжних систем, користувачами яких є сотні мільйонів жителів планети. Найбільші міжнародні платіжні системи Visa,

MasterCard, American Express, Europay, DinersClub, які цілодобово надають своїм клієнтам широкі послуги практично в будь-якій точці планети та сфері обслуговування.

4. Економічна природа міжнародної платіжної системи полягає у використанні сукупності інструментів та методів, що застосовуються в господарстві для переказу грошей, здійснення розрахунків та врегулювання боргових зобов'язань між учасниками економічного обігу, а також наявності інфраструктури, що забезпечує реалізацію завдань.

Структура платіжної системи може складатися з наступних елементів, які тісно пов'язані між собою і не можуть розглядатись у відриві один від одного. :

- Платник – утримувач картки.
- Емітент – банк платника (або інша фінансова чи нефінансова установа), що здійснює випуск карток.
- Одержувач – підприємство торгівлі або сфери послуг, що має в наявності пристрій для обслуговування карток встановленого типу.
- Еквайр – банк, що обслуговує одержувача.
- Платіжна Асоціація – організатор-власник технологічного стандарту розрахунків, що координує діяльність карткової платіжної системи, забезпечує процесинг платежів за платіжними картками даного стандарту, видає дозвіл на випуск та/або обслуговування платіжних карток банками-учасниками.
- Центральна процесингова компанія.
- Розрахункові банки.

Для ефективної роботи системи необхідна підвищена відповідальність та організація всіх її елементів. Оскільки при невиконанні своїх функцій однією із сторін платіжної системи інша сторона неспроможна змінити перебіг подій.

5. Організаційні засади функціонування банківських установ на ринку платіжних інструментів полягають у забезпеченні ефективної роботи системи карткових розрахунків. У процесі обігу між учасниками платіжної системи виникають фінансові відносини, які пов'язані з переказом коштів, видачею кредитів, купівлею товарів, взаєморозрахунками.

Основною передумовою створення оптимального механізму просування карткового продукту на ринок є, передусім, його ретельне та всебічне вивчення, яке дозволяє не тільки визначити структуру попиту, але й встановити, який тип картки буде для даної структури переважним. Завдяки цьому споживач оцінює кожен особливості і комплекс цінностей картки послуг, а в кінцевому підсумку обирає найбільш раціональний варіант, виходячи із запропонованих варіантів та власних можливостей.

Спільні дії міжнародних платіжних систем та комерційних банків на ринку карткових платіжних інструментів полягають у розробці платіжних функцій банківських платіжних карток, обґрунтуванні територіального розширення мережі їх використання, визначенні механізму просування карткових продуктів серед споживачів. У комплексі платіжна система та комерційні банки, намагаючись отримати прибуток, здійснюють комплекс заходів, кінцевою метою яких є збільшення обсягів продажу, якості клієнтури та зростання руху коштів по банківських платіжних картках.

6. Проаналізувавши функціонування міжнародних платіжних систем в діяльності банківських установ України зазначимо, що карткові платіжні системи, які функціонують у банківській сфері України, можна класифікувати таким чином:

а) міжнародні платіжні системи: банківські платіжні системи - MasterCard, Visa; небанківські платіжні системи (American Express, Diners Club, JCB); інші платіжні системи (“Золота корона”, UnionCard, СТБ тощо);

б) внутрішньодержавні міжбанківські та локальні, впроваджені вітчизняними банками, що ґрунтуються на технологіях, подібних до міжнародних платіжних систем, та на інших технологіях: локальні одноемітентні платіжні системи (МТ-Картта інші); УкрКарт; Національна система масових електронних платежів (НСМЕП).

Сучасному етапу розвитку ринку платіжних карток в Україні властивий ряд характеристик. Серед них доцільно виділити такі: активна участь у міжнародних карткових платіжних системах; розвиток вітчизняних платіжних систем, що

потребує ретельного визначення правил і процедур обігу вітчизняних платіжних карток; зростання обсягів платежів по пластикових картках; зростання об'єму емітованих карток; вдосконалення нормативно-правової бази з метою підвищення ефективності функціонування ринку карткових платіжних інструментів в Україні та спрощення його взаємодії з міжнародними платіжними системами; зростання значення еквайрінгу.

7. Платіжні системи характеризуються наявністю значного рівня ризику, що пояснюється обсягом та розміром виконуваних у цих системах операцій. Зменшити ймовірність виникнення ризиків платіжних систем можливо з використанням наступних заходів:

- удосконалення законодавства стосовно відповідальності кредитора за своєчасне погашення власних зобов'язань;
- збільшити забезпечення майбутніх зобов'язань зі збільшенням обсягів платежів;
- покращити регулювання та нагляд за діяльністю учасників розрахунків;
- застосовувати економіко-математичні методи в процесі прогнозування фінансового стану учасників та ймовірності виникнення ризиків платіжних систем.

8. Сучасний бізнес швидко змінює традиційні форми безготівкових розрахунків і опановує мережу Інтернет. Саме це зумовлює появу та розвиток електронних платіжних систем, які базуються на новій формі грошей – електронні гроші. Електронні гроші – це різновид кредитних грошей, які являють собою одиниці виміру вартості, що зберігаються на відповідному електронному пристрої, приймаються як засіб платежу на користь емітента та інших юридичних та фізичних осіб і є грошовими зобов'язаннями емітента.

З метою широкого розповсюдження електронних грошей в Україні, необхідним є врегулювання законодавчих норм щодо безготівкових розрахунків, створити контролюючі органи, які будуть попереджувати порушення у сфері такого грошового обігу та провадити таку фінансову політику, яка б не дозволила активному зростанню грошового обороту негативно вплинути на інфляційні

процеси в економіці. Вирішення зазначених проблем дозволить прискорити платежі, мінімізувати ризики їх проведення, спрямувати вивільнені ресурси на фінансовий ринок, що підвищить рівень довіри населення до електронних розрахунків, пришвидшить темпи впровадження платіжних систем та в цілому покращить ефективність банківської системи та наблизить її до високих інформаційних інновацій.

9. На сьогодні є необхідним впорядкування діяльності платіжних систем, використання електронних платіжних засобів, посилення контролю за функціонуванням платіжних систем і захист інтересів їх користувачів.

Порушення функціонування платіжної системи може призвести до тяжких наслідків на фінансовому ринку, який вона обслуговує. Тому сьогодні гостро постає питання про забезпечення нормального функціонування і розвитку платіжних систем, інакше кажучи, про забезпечення безпеки платіжних систем.

Система заходів, спрямована на вирішення питання забезпечення безпеки платіжних систем, здатна ефективно функціонувати лише при скоординованому розвитку правової, організаційної та технічної складових. Аналіз відповідних джерел свідчить про те що в Україні значна увага приділяється лише останнім двом. Разом з тим юридична чистота і прозорість схем, що використовуються тією чи іншою платіжною системою, є, з одного боку, певною гарантією від втрат для суб'єктів платіжних систем, а з іншого – дає змогу користувачам робити усвідомлений вибір тієї чи іншої системи з усіма юридичними наслідками. Усе це надає можливість позитивно впливати на ефективність функціонування економіки країни. Такі важливі позитивні характеристики правової сторони питання обумовлені тим, що саме право є головним регулятором суспільних відносин.

При створенні системи безпеки платіжної системи необхідно враховувати її специфіку, зокрема, класифікацію системи за роллю, організацією розрахунків і платіжних інструментів, які використовують для здійснення платежів. Лише врахування і розуміння цих важливих моментів дає змогу правильно створити модель можливих загроз і вибрати ефективні способи захисту, які повинні бути невід'ємною частиною платіжної системи і здійснюватися на усіх етапах

створення та обробки платежів.

10. З метою забезпечення безпеки функціонування платіжної системи необхідним є використання наступних заходів:

- забезпечення фізичної та технологічної безпеки процесу виробництва карток, процесування транзакцій та забезпечення процесу авторизації;
- шифрування інформації за картками при передачі каналами зв'язку;
- обмеження та розмежування рівнів доступу співробітників до інформації за картками в системі банку;
- контроль за дотриманням правил безпеки та збереження інформації в банку, процесинговому центрі;
- створення спеціалізованої структури, що аналізує ризики та безпеку карткового проекту.

Вирішення зазначених завдань в процесі вдосконалення платіжної системи дозволить прискорити платежі, мінімізувати ризики їх проведення, оптимізувати рух коштів банків на кореспондентських рахунках, спрямувати ресурси, що вивільнилися, на фінансовий ринок і, зрештою, підвищити рентабельність діяльності банків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко М.Д., Ярова А.В. Електронні гроші: сутність і види [Текст] / М.Д. Алексеєнко, А.В. Ярова // Фінанси, облік і аудит. – № 19. – 2012. – С. 9-14.
2. Афонина С.В. Электронные деньги [Текст] / С.В. Афонина. – СПб.: Питер, 2001. – 128 с.
3. Банківські операції [Текст]: навч. посібник / М. І. Крупка, Є. М. Андрущак, Н. Г. Пайтра; [за ред. д-ра екон. наук, проф. М. І. Крупки]. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – 248с.
4. Банківські операції [Текст]: Підручник / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін.; За ред. д.е.н., проф. А.М. Мороза. – К.: КНЕУ, 2002. – 398с.
5. Бард В.С. Финансово-инвестиционный комплекс [Текст] / В.С Бард. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 289 с.
6. Березина М. П. Вопросы теории безналичных расчетов [Текст] / М.П. Березина // Банковское дело. – №8. – 1998. – С. 34.
7. Бодюк А. В. Електронні гроші: суть та особливості [Текст] / А.В. Бодюк // Формування ринкових відносин в Україні. – №9. – 2006. – С. 33 – 36.
8. Большой экономический словарь [Текст]. – М. : Книжный мир, 1999. – 895 с.
9. Большой экономический словарь [Текст]: [Под ред. А.Н.Азрилиана, 6-е изд. доп]. – М. : Институт новой экономики, 2004 – 1376 с.
10. Булатов В.И., Львов Ю.И. Банки и банковские операции в России [Текст] / Под ред. М.Х. Лапидуса. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 326 с.
11. Вавилов А.В., Ильин И.И. Пластиковые карты: принцип построения платежных систем [Текст] / А.В. Вавилов, И.И. Ильин. – М.: ИИЦ “Европеум-Пресс”, 1999. –128 с.
12. Василик О.Д. Теорія фінансів [Текст]: Підручник. / О.Д. Василик. – К.: НІОС, 2000. – 416 с.
13. Васюренко О. В. Банківські операції [Текст]: Навч. посіб. / О.В. Васюренко. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2002. – 255 с.

14. Вовчак О. Д. Платіжні системи [Текст]: Навч. посіб. / О.Д. Вовчак, Г.Є. Шпаргало, Т.Я. Андрейків. – К.: Знання, 2008. – 341с.

15. Гальчинський А.С. Теорія грошей [Текст] / А.С. Гальчинський. – К.: Основи, 1996. – 413 с.

16. Голубков Е.П. О некоторых аспектах концепции маркетинга и его терминологии [Текст] / Е.П. Голубков // Маркетинг в России и за рубежом. – №6. – 1999. – С. 19-22.

17. Горідько Н.П. Ризики платіжних систем в умовах світової фінансової кризи [Текст] / Н.П. Горідько // Вісник Університету банківської справи НБУ. – № 3. – 2009. – С. 254-256.

18. Гриценко Р. Сучасні платіжні технології та їх використання у соціальній сфері [Текст] / Р. Гриценко // Вісник Національного банку України. – № 10. – 2004. – С.18-20.

19. Давидовська Г. Електронні гроші та електронні платіжні системи в Україні [Текст] / Г. Давидовська // Економічний аналіз. – Випуск 9. Частина 2. – 2001. – С. 152-154.

20. Дзюблюк О.В. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки [Текст]: монографія / О.В. Дзюблюк. – К.: Поліграфкнига, 2000. – 512 с.

21. Директива Європейського Парламенту та Ради ЄС. “Про діяльність у сфері електронних грошей і пруденційний нагляд над інститутами, що займаються цією діяльністю”. – Брюссель, 18.09.2000 р., № 2000/46/ЕС.

22. Електронні гроші в українському інтернеті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.knl.ua/spravka_potr.php?id=357&cat=8.

23. Енциклопедія банківської справи України [Текст] / Упоряд.: С. І. Коваленко. – К.: Ін Юре, 2001. – 417 с.

24. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера [Текст] / Під ред. Романа Дяківа. – К.: Міжнародна економічна фундація, 2000. – 703 с.

25. Єпіфанов А.О., Міщенко В.І., Юрчук Г.В. Роль банківської системи України у становленні та розвитку електронного бізнесу [Текст] / А.О. Єпіфанов,

В.І. Міщенко, Г.В. Юрчук // Вісник Української академії банківської справи. – № 1(12). – 2002. – С. 3–13.

26. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник [Текст] / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. – К.: Знання, 2002. – 418 с.

27. Закон України “Про Національний банк України” (з наступними змінами і доповненнями) № 679 від 20.05.99 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

28. Закон України “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні” (з змінами і доповненнями) № 2346-III від 05.04.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

29. Закон України «Про банки і банківську діяльність» із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 24 липня 2009 року № 1617- VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua

30. Иванов А.Н.. Банковские услуги: зарубежный и российский опыт / А.Н. Иванов. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 175с.

31. Ільницька Н. Аналіз світового ринку електронних грошей [Текст] / Н. Ільницька // Вісник НБУ. – № 4. – 2010. – С. 31-36.

32. Інформаційний банківський сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – <http://www.uabanker.net>.

33. Інформаційні системи і технології в банках [Текст]: Навч. посіб. Рекомендовано МОН / А.Я. Страхарчук, В. П. Страхарчук. – К., 2010. – 515 с.

34. Капошко А.В. Електронні гроші: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://udau.edu.ua/library.php>.

35. Карпов В.А., Кучеренко В.Р. Маркетинг: прогнозування кон`юнктури ринку [Текст]: Навч. посіб. / В.А. Карпов, В.Р. Кучеренко. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2001. – 215 с.

36. Коваль Н. О., Борщ М. В. Особливості функціонування платіжних систем України на сучасному етапі їх розвитку [Електронний ресурс] / Ефективна

економіка. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1441>.

37. Коммерческие банки [Текст] / Р. Рид, Р. Коттер, Э. Смит, С. Гилл. – М.: Прогресс, 1983. – 502 с.

38. Копитко Б.І., Юрчук Г.В. Поняття електронного бізнесу та класифікація його основних бізнес-моделей [Текст] / Б.І. Копитко, Г.В. Юрчук // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Механізми регулювання регіонального ринку праці. Збірник наукових праць. Випуск 3 (XXXIV) / НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2002. – С. 349-364.

39. Кравець В. М. Розробка та впровадження національної системи масових електронних платежів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит / Віктор Михайлович Кравець; УАБС НБУ. – Суми: [Б. В.], 1999. – 17 с.

40. Кравець В.М., Савченко А.С. Платіжні картки в Україні [Текст] / В.М. Кравець, А.С. Савченко. – К.: Факт, 1999. – 32 с.

41. Кравчук В., Науменко Д., Глибовець А. Електронні гроші в Україні [Текст]: Аналітичний звіт / В. Кравчук, Д. Науменко, А. Глибовець. – К.: Альфа-ПК. – 2012. – 64 с.

42. Лагутін В. Д. Гроші та грошовий обіг [Текст]: Навч. посіб. / В. Д. Лагутін: [3-тє вид., стер]. – К. : Т-во "Знання", КОО, 2001. – 181 с.

43. Лук'янов В.С. Національна платіжна система: поняття, ключові принципи організації і базові функції [Текст] / В.С. Лук'янов // Актуальні проблеми економіки. – №12(102). – 2009. – С. 160-168.

44. Лук'янов В. Розвиток міжнародних платіжно-розрахункових відносин та їх вплив на платіжні системи в Україні [Текст] / В. Лук'янов // Банківська справа. – 2010. – № 2-3. – С. 86-95.

45. Маршал Джон Ф., Бансал Випул К. Финансовая инженерия: Полное руководство по финансовым нововведениям [Текст]: Пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 784 с.

46. Махаев О.О. Використання електронних грошей та вимоги, які

висуваються до їх емітентів і відповідних систем розрахунків [Текст]/ О.О. Махаєв // Вісник УАБС. – №1. – 2005. – С. 253-260.

47.Масленников В.В. Зарубежные банковские системы [Текст]: Научное издание / В.В. Масленников. – М.: ТД “Элит-2000”, 2001. – 392 с.

48.Международные валютно-кредитные и финансовые отношения [Текст]: Учебник / Под ред. Л. Н. Красавиной. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 608 с.

49.Мишкін Фредерік С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків [Текст] / Фредерік С. Мишкін: [Пер. з англ. С.Панчишин, А.Стасишин, Г.Стеблін]. – К. : Основи, 1999. – 963 с.

50.Міжнародні та українські платіжні системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bookdn.com/book_496.html.

51.Наука и высокие технологии России на рубеже третьего тысячелетия (социально-экономические аспекты развития) [Текст]. Руководители авторского коллектива В.Л. Макаров, А.Е. Варшавский. 2-е изд.– М.: Наука, 2001.– 636 с.

52.Национальные банковские системы [Текст] / Под ред. В. И. Рыбина. – М.: Инфра-М, 2009. – 264 с.

53.Нестеренко А.В. Банковские технологии становятся маркетинговым инструментом торговых компаний [Текст] / А.В. Нестеренко // Банковские услуги.– 2002.– № 3.– С. 20-23.

54.Несходовський І. Електронні гроші [Текст] / І. Несходовський // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – №4. – С. 49-53.

55.Нобель П. Швейцарское финансовое право и международные стандарты [Текст]/ Пер. с англ. В. А. Госов. – М.: Волтерс Клуваер, 2006. – 1152 с.

56.Образцов М. Платежные системы [Текст]: Учебное пособие / Образцов М. –СПб. : Изд-во СПбГУЭФ , 2002. – 390 с.

57.Общие понятия о платежных системах и их функционировании
Електронні гроші: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// forum.finance.ua](http://forum.finance.ua).

58.Ормоцадзе М. Електронні гроші: [Електронний ресурс] / М. Ормоцадзе. – Режим доступу: <http://www.news.finance.ua>.

59.Ощадбанк та міжнародні платіжні системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oschadnybank.com/ua/private/paycards/type.php>.

60.Певсель М.А., Антонов Н.Г. Денежное обращение, кредиты банка [Текст] / М.А. Певсель, Н.Г. Антонов. – М., 1995. – 352 с.

61.Пиріг С. О. Платіжні системи [Текст] : навч. посібник / С. О. Пиріг. – К. : Центр навч. л-ри, 2008. – 240 с.

62.Платіжні картки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aval.ua/personal/cards>.

63.Податкова візьметься за електронні гроші WebMoney та інші [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://konus.org.ua/podatkova/>.

64.Положення НБУ “Про порядок емісії платіжних карток і здійснення операцій з їх застосуванням”, затверджене постановою Правління Національного банку України від 27.08.2001 № 367 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

65.Положення НБУ “Про діяльність в Україні внутрішньодержавних і міжнародних платіжних систем”, затверджене постановою Правління Національного банку України від 25.09.2007 № 348 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

66.Постанова Правління Національного банку України № 481 від 01.11.2010 р. “Положення про електронні гроші в Україні” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

67.Продукти для банківської діяльності [Електронний ресурс] / Компанія CS. – Режим доступу : <http://www.csLtd.com.ua/uk/products-ua/for-banking.html>.

68.Про Visa – медіа центр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://corporate.visa.com>.

69.Савелко Т.В. Використання платіжних карткових систем: порівняльний аналіз витрат та вигод [Текст] / Т.В. Савелко : [Наукові праці НДФІ]. – Випуск 1 (38). – 2007. – С. 163-170.

70.Савелко Т.В. Розвиток сучасних платіжних технологій як чинник модернізації банківської системи України [Текст] / Т.В. Савелко // Стратегія

розвитку України (економіка, соціологія, право): Науковий журнал. №7. – 2008. – С.82-88.

71.Савелко Т.В. Формування засад інноваційно-технологічного розвитку банківського бізнесу України в умовах експансії іноземного фінансового капіталу [Текст] / Т.В. Савелко: [4 міжнародна науково-практична конференція «Україна та світове співтовариство: теорія та практика господарювання»]. – Сімферополь. – 2008. – С. 192.

72.Савченко А., Дяченко Б. Національна система масових електронних платежів [Текст] / А. Савченко, Б. Дяченко // Вісник Національного банку України. – №8. – 1999. – С. 3–12.

73.Садовий М., Баласинович Б. Система електронного бізнесу: елементи, механізми дії та тенденції розвитку [Текст] / М. Садовий, Б. Баласинович // Банківська справа. – № 1. – 2002. – С. 31–41.

74.Садовский В.Н. Основания общей теории систем [Текст] / В.Н. Садовский. – М. : ЮНИТИ, 1994 – С. 93-99.

75.Сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу :www.bank.gov.ua.

76.Світовий досвід і перспективи розвитку електронних грошей в Україні: Науково-аналітичні матеріали. Вип.. 10 [Текст] / П.М. Сенищ, В.М. Кравець, В.І. Міщенко. – К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень. 2008. – 145 с.

77.Смородинов О. Кредитные карточки и малый бизнес [Текст] / О. Смородинов // [Мир Карточек](#). – № 2. – [2004](#). – С.8.

78.Спиранов И.А. Правовое регулирование и налогообложение операций с банковскими картами [Текст] / И. А. Спиранов: [(Текст) 2-е изд., перераб. и доп]. М.: Издательская группа «БДЦ-пресс», 2005. – 208 с.

79.Статистична звітність НБУ : [Електронний ресурс] / www.bank.gov.ua.

80.Страхарчук В. П. Эффективные системы управления рисками в платёжных системах развитых экономик [Текст] / В.П. Страхарчук // Вісник Української академії банківської справи. – №2 (7). – 1999. – С. 92–98.

81. Страхарчук В. П. Управління ризиками платіжних систем [Текст] / В.П. Страхарчук // Вісник ДУ “Львівська політехніка”. – Львів. – № 328. – 1998. – С. 96-99.

82. Томпсон А.А., Стрикленд А.Дж. Стратегический менеджмент: концепции и ситуации [Текст]: Учебник. Пер. с англ. / А.А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 412 с.

83. Універсальний процесинг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uup.com.ua/index.php?option=com>.

84. Фредерік С. Мишкін. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків [Текст]: Пер. з англ. / С. Панчишин, Г. Стеблій, А. Стасишин. – К.: Основи, 1998. – 963 с.

85. Ходаківська В.П., Беляєв В.В. Ринок фінансових послуг: теорія і практика: Навчальний посібник [Текст] / В.П. Ходаківська, В.В. Беляєв. – К.: ЦУЛ, 2002. – 616 с.

86. Чайковський Я. Платіжні системи [Текст]: Навч. посіб. для студ. вуз./ Я. Чайковський. – Тернопіль: Карт-бланш, 2006. – 210 с.

87. Чумаков А.Г. Інформаційні системи і технології у фінансах [Текст] / А.Г. Чумаков. – К.: Вид-во Європейського університету, 2008. – 146 с.

88. Шеремет А.Д., Щербаков Г.Н. Финансовый анализ в коммерческом банке [Текст] / А.Д. Шеремет. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 246 с.

89. Ширинская Е.Б. Операции коммерческих банков: российский и зарубежный опыт [Текст] / Е.Б. Ширинская. Изд.2-е, пераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 1995. – 158 с.

90. Юридична енциклопедія [Текст]: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко. – К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2002. – Т. 4. – 569 с.

91. Юрчук Г.В. Впровадження банківських платіжних карток міжнародних платіжних систем [Текст] / Г.В. Юрчук // Вісник НБУ. – № 8. – 1997. – С. 32-34.

92. Юрчук Г.В. Електронна комерція та її перспективи для банківської системи України [Текст] / Г.В. Юрчук // Вісник НБУ. – № 9. – 2000. – С. 20-25.

93. Ющенко В. А. Платіжні системи [Текст]: Навч. посібник / В.А. Ющенко,

А. С. Савченко, С.Л. Цокол, І.М. Новак, В.П. Страхарчук. – К.: Либідь, 1999. – 413 с.

94.Ющенко В.А., Лисицький В.І. Гроші: розвиток попиту та пропозиції в Україні [Текст] / В.А. Ющенко, В.І. Лисицький. – К. : Скарби, 1998. – 285с.

95.BIS Report of Committee on Interbank Netting Schemes of the central banks of G10 countries – Lamfalussy Report Part C “Minimum-Standards for the Design and Operations of Cross-border and Multi-Currency Netting and Settlement schemes”, Publ. # 4 Basle, November 1990. – p. 17.

96.Cheol S. Eun. International Financial Managment. Second Edition / Cheol S. Eun, Bruce G. Resnick.. – N.Y.: West Publishing Company, 2007. – 521 p.